

Антуан
де Сент-Экзюпери

КИЧКИНА ШАҲЗОДА

Тошкент
Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1988

Русчадан

Хайриддин Султонов таржимаси

Бу китобчани катта ёшдаги одамга бағишлаганим учун болалардан кечирим сўрайман. Ўзимни оқлаш учун шунни айтишим мумкинки, бу катта ёшдаги одам менинг энг яхши дўстим бўлади. Бунинг устига, у дунёдаги ҳамма нарсани, ҳатто болаларга атаб чиқарилган китобчаларни ҳам тушунади. Ва, ниҳоят, у Францияда яшайди, у ерда ҳозир ҳаммаёқ совуқ, очарчилик, дўстим эса таскин-тасаллига бениҳоя муҳтож. Агар буларнинг барчаси ҳам мени оқлаёлмаса, у ҳолда китобчамни бир пайтлар мана шу катта ёшдаги дўстимнинг ўрнида бўлган кичкина болакайга бағишлайман. Ахир катталарнинг ҳаммаси ҳам аввал-бошда ёш бола бўлганлар, фақат буни уларнинг озгинасигина билади, холос. Шундай қилиб, мана, мен бағишловга тузатиш киритаман:

Леон ВЕРТ га — бир пайтлар ёш бола бўлган дўстимга бағишланади.

Расмларни муаллиф чизган

I

Олти яшар пайтимда, осуда ўрмонлар ҳақида ҳикоя килувчи «Бўлган воқеалар» деган китобда ғалати бир суратга кўзим тушиб колди. Суратда баҳайбат бўғма илоннинг бир йиртқич ҳайвонни тириклай ютаётгани акс эттирилган эди. Мана ўша сурат:

Сурат тагига шундай деб ёзилган эди: «Илон ўлжасини чайнаб ўтирмай бут-бутунисича ютиб юборади. Шундан кейин у жойидан кимираёлмай қолади ва то ўлжасини ҳазм қилиб бўлгунича сурункасига ярим йил донг қотиб ухлайди».

Мен жунглидаги саргузаштларга тўла ҳаёт ҳақида узок ҳаёл сурдим, сўнг рангли қалам билан умримда биринчи марта расм чиздим. Бу менинг 1-рақамли расмим эди. Мана, мен чизган нарса:

Ижодим намунасини катталарга кўрсатиб, кўркинчли эмасми, деб сўрадим.

— Шляпанинг нимаси кўркинчли экан? — деб эътироз билдиришди менга.

Аммо расмдаги нарса сираям шляпа эмас эди. Бу — филни тириклай ютиб юборган бўғма илон эди. Ушанда, катталарга тушунарли бўлсин, деб, илоннинг ички кўринишини ҳам чиздим. Ахир, катталарга ҳамма нарсани доим тушунтириб бориш керак-да. Бу менинг 2-рақамли расмим эди.

Катталар менга илонларнинг ичкию ташки кўринишини чизиш ўрнига жуғрофия, тарих, арифметика ва ҳуснихатни кўпроқ ўрганишни маслаҳат беришди. Ана шундан кейин, олти яшар пайтимда рассомликнинг порлок истикболдан воз кечишга мажбур бўлдим. 1-ва 2-рақамли расмларим муваффақиятсизликка учрагач, ўзимга нисбатан ишончимни йўқотдим. Катталар ҳеч қачон ўзларича бирон нарсани тушуна олмайдилар, уларга ҳадеб хижжалаб тушунтириб беравериш эса охир-окибат болаларнинг ҳам жонига тегиб кетади.

Шундай қилиб, бошқа касб танлашимга тўғри келди-ю, учувчиликни ўрганиб олдим. Осмони фалак бўйлаб қарийб бутун дунёни кезиб чиқдим. Очиғини айтиш керак, жуғрофия менга жуда қўл келди. Бир қарашдаёқ Хитойни Аризона вилоятдан ажрата оладиган бўлдим. Кечаси самода адашиб кетсанг, бу бениҳоя асқотади-да.

Умрим давомида турли-туман жиддий одамларни учратдим. Катталар орасида узок вақт яшадим. Уларни яқиндан кўрдим, билдим. Ва бундан, тан олишим керакки, улар ҳақидаги фикрим яхши томонга ўзгармади.

Катталар орасида бошкалардан кўра ақлли ва фаросатлироқ бирор кишини учратганимда унга 1- рақамли расмимни кўрсатардим — мен уни асраб қўйган эдим, доим ёнимда олиб юрардим. Бу одам чиндан ҳам бирор нимани тушунадими-йўқми, синаб кўрмоқчи бўлардим. Уларнинг барчаси расмга қараб туриб: «Шляпа-ку, бу», дерди. Шундан кейин мен уларга на бўғма илонлар, на жунглилар, на юлдузлар ҳақида оғиз очардим. Уларнинг тушунчаларига мослашардим-да, бриж ва гольф ўйинлари ҳақида, сиёсат ва бўйинбоғлар ҳақида гап бошлардим. Шунда катталар мендай бамаъни одам билан танишганларидан беҳад мамнун бўлар эдилар.

Мен шу тарика ёлғизликда яшардим, дилимни англайдиган бирор ҳамдардим йўқ эди... Олти йил муқаддам самолётимнинг мотори бузилиб, Сахрои Кабирга қўнишга мажбур бўлдим. Ёнимда на механик, на биронта ҳамроҳ бор эди. Қанчалик қийин бўлмасин, самолётни амаллаб бир ўзим тузатишга аҳд қилдим. Ё моторни тузатаман, ё ҳалок бўламан. Бир ҳафтага базўр етадиган сув қолган.

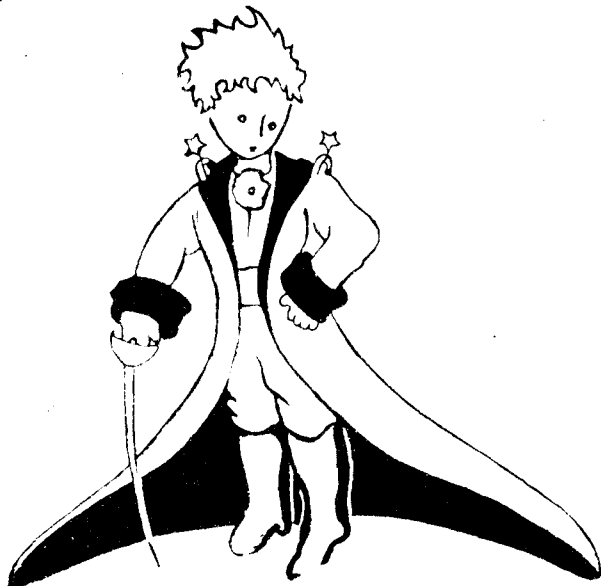
Шундай қилиб, биринчи кечани ҳувиллаб ётган саҳрода, қум устига узала тушиб ўтказдим. Минглаб чақирим нарида ҳам тирик жон асари сезилмасди. Кемаси ҳалокатга учраб, бепоён океанда сол узра сузиб бораётган одам ҳам менчалик ёлғиз бўлмагандир. Шу боис, тонг саҳарда мени кимнингдир ингичка овози уйғотиб юборганда, нақадар ҳайратга тушганимни тасаввур ҳам қилолмасангиз керак.

— Илтимос... менга қўзичок чизиб бер! — деган қўнғироқдек товуш янгради ёнгинамда.

— А?..

— Менга қўзичок чизиб бер...

Тепамдан гўё яшин ургандек, сапчиб ўрнимдан турдим. Апил-тапил кўзларимни ишқалаб, атрофга алангладим. Қарасам — рўпарамда аллақандай ғаройиб бир болакай менга жиддий тикилиб турибди. Мана, унинг энг яхши сурати, мен уни кейин чизишга муваффақ бўлдим:

Албатта, бу расмда у аслидагидек яхши чиқмаган. Начора, бунга мен айбдор эмасман. Олти яшар пайтимда катталар, сендан рассом чиқмайди, деб роса миямга қуйишгани учун мен бўғма илонларнинг ички ва ташқи кўринишидан бошқа нарсани чизишни ўргана олмадим.

Шундай қилиб десангиз, кўзларимни катта-катта очганчи бу ғаройиб болакайга қараб турардим. Одамзод маконидан минглаб чақирим олисдаги яйдоқ биёбонда эканим ёдингиздан чиқмагандир. Шуниси ғалатики, бу боланинг афт-ангорига қараб, адашиб қолган ёки ниҳоятда хориб-чарчаган, қўрқувдан юраги ёрилиб, очлик ва ташналикдан ўлар ҳолга етган, деб бўлмасди. Қимсасиз саҳрода, инсон қадами тегмаган чўлу биёбонда дафъатан пайдо бўлиб қолган бу боланинг кўринишидан бундай фикрларни хаёлга ҳам келтириш мумкин эмасди. Ниҳоят, менга яна тил ато бўлиб, аста сўрадим:

— Лекин... сен бу ерда нима қилиб юрибсан?

У тагин охисталик билан ва ғоят жиддий оҳангда:

— Илтимос... қўзичок чизиб бер... — деди.

Буларнинг барчаси шу қадар сирли, англаб бўлмас бир тарзда рўй бераётган эдики, рад қилишга журъатим етмади. Жазирама саҳро қўйнида, ҳаётим қил устида турган бир паллада қанчалик бемаъни кўринмасин, чўнтагимдан қоғоз-қалам олдим, лекин шу заҳоти ўзимнинг асосан жуғрофия, тарих, арифметика ва ҳусни-хатни ўрганганим лоп этиб эсимга тушди-да, болакайга қараб (ҳатто бир оз аччиқланиб) расм чизишни билмаслигимни айтдим. Бу гапимга у:

— Бари бир қўзичок чизиб бер,— деб жавоб қилди.

Мен умримда қўзичок расмини чизиб кўрмаганим учун, ўзим билган ўша эски иккита суратдан бирини — бўғма илоннинг ташқи кўринишини чизиб кўрсатдим.

Аммо болакай расмини кўриб:

— Йўк, йўк! Менга илон ҳам, фил ҳам керак эмас! Илон ҳаддан ташқари хавфли, фил эса ҳаддан ташқари катта. Менинг уйимдаги нарсаларнинг ҳаммаси кичкина. Менга қўзичок керак, қўзичок чизиб бер,— деб хитоб қилганида ниҳоятда ҳайрон қолдим-да, шу расмни чизиб бердим.

У расмни синчиклаб кўздан кечиргач:

— Йўк, бу қўзичок жудаям орик-ку,— деди.— Бошқасини чизиб бер.

Мен бошқа қўзичок расмини чиздим.

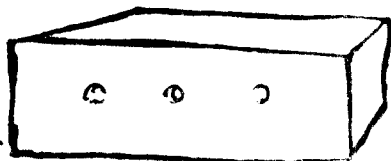

Янги дўстим хушфезллик билан мулойим жилмайиб қўйди.
— Бу қўзичок эмас-ку,— деди у.— Ўзинг ҳам кўриб турибсан-а,
қўчкор-ку бу. Ана, шохиям бор...

Мен қўзичокни тагин бошкатдан чиздим. Бирок бу расм ҳам унга
маъкул бўлмади:

— Э, бу ўлгудай қари-ку. Менга узок яшайдиган қўзичок керак.
Энди сабр-токатим тугади. Ахир, тезроқ моторни тузатиш керак
эди-да! Шунинг учун апил-тапил мана шу нарсани чизиб ташладим.

Кейин болага қараб:

— Мана сенга қутича. Қўзичоғинг шунинг ичида ётибди,— де-
дим.

Шунда мени буткул лол қолдириб, бу талабчан ҳакам гул-гул
яшнаб кетди:

— Менга худди шунақаси керак эди-да! У кўп ўт ермикан, нима
дейсан-а?

— Нима эди?

— Ахир менинг уйимда унчалик серобгарчилик эмас-да.

— Унга кўп нарса керак эмас. Мен сенга жудаям кичкина бир
қўзичок бераман.

— У жудаям кичкина эмас...— деди у бошини эгиб, расмга
термиларкан.— Қара! У ухлаб қолди...

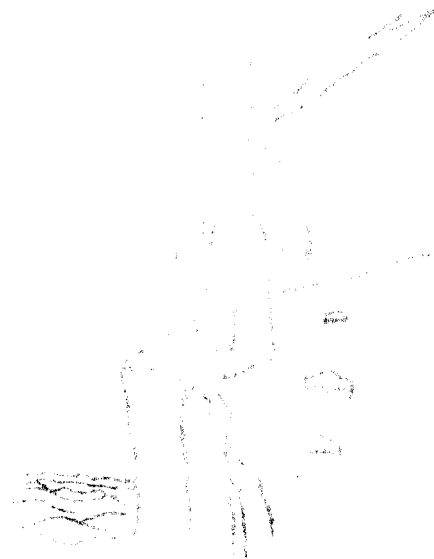
Мен Кичкина шаҳзода билан шу тарика танишдим.

III

Унинг қаердан пайдо бўлганини ҳадеганда билиб ололмадим.
Кичкина шаҳзода мени саволларга кўмиб ташлар, аммо ўзидан бирор
нимани сўрасам, эшитмаганга олар эди. Фақат, анчадан кейин, гап
орасида тасодифан айтиб қолган баъзи сўзларидан унинг сирли таш-

рифи бирмунча ойдинлашди. Масалан, самолётимни биринчи марта
кўрганида (самолёт расмини чизиб ўтирмайман, негаки, буни бари
бир эплаёлмайман), у шундай деб сўради:

— Бу қанақа нарса?

— Бу нарса эмас, самолёт. Менинг самолётим, у учади.

Кейин унга, осмони фалакда учиш қўлимдан келишини фахрланиб
айтдим. Шунда у:

— Э, шошма! Сен ҳали осмондан қулаб тушдингми?— дея
хитоб қилиб қолди.

— Ҳа,— дедим камтарлик билан.

— Ана холос! Қизик-ку!..

Кичкина шаҳзода шундай деб қўнғирокдек товуш билан кулиб
юборди. Буни кўриб пича аччиғим чикди: ахир мен, бошимга кулфат
тушганда, одамлар бунга жиддий муносабатда бўлишларини ёқ-
тираман-да. Бир оздан кейин у.

— Демак, сен ҳам осмондан тушиб келибсан-да,— деди.— Хўш,
қайси сайёрадан келдинг?

«Э, бу кимсасиз саҳрода тўсатдан қаердан пайдо бўлиб қолди,
десам, гап буёқда экан-да!» деб ўйладим, ўзимча ва дабдурустдан:

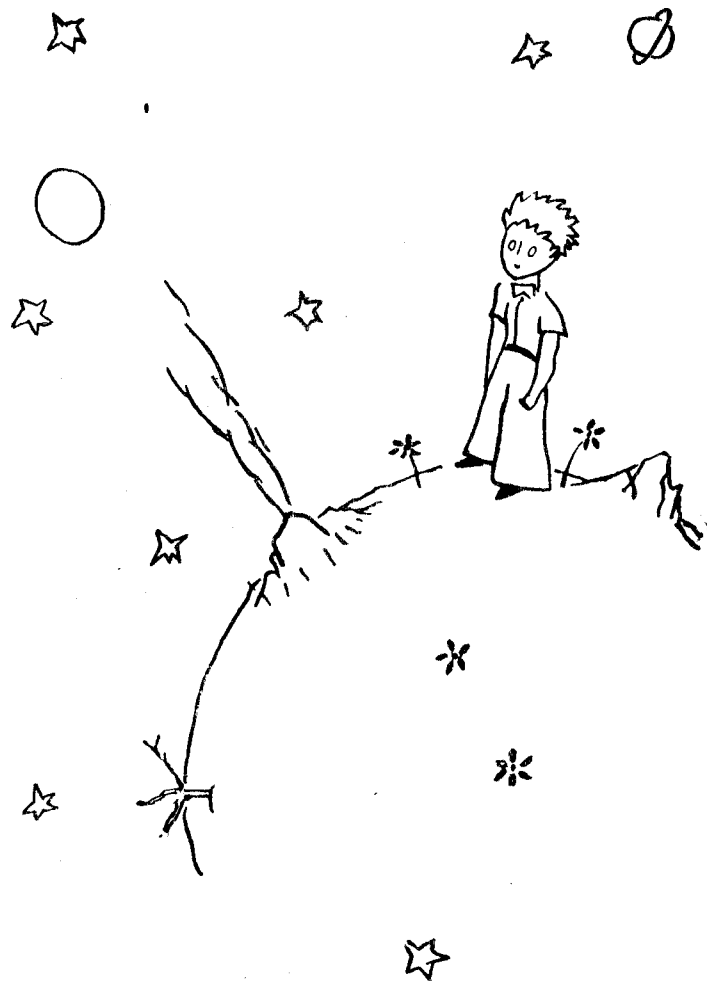
— Бундан чикдики, сен бу ерга бошқа сайёрадан тушиб келиб-
сан-да?— деб сўрадим.

Бирок у саволимга жавоб бермади. Самолётимни кўздан кечирар-
кан, аста бош чайқади:

— Ҳе, бунинг билан узокдан учиб келолмайсан, кўриниб ту-
рибди...

Сўнг нима ҳақдадир хийла ўйланиб қолди. Кейин чўнтагидан
мен чизиб берган бояги қўзичокни олиб, уни гўё қимматбаҳо хазина-
дек томоша қилишга киришди.

«Бошка сайёралар» хусусидаги бу чала-ярим эътирофдан сўнг кўнглимдаги қизиқиш ҳисси нақадар аланга олиб кетганини тасаввур қила олсангиз керак. Иложи борича кўпроқ нарса билиб олиш ниятида устма-уст савол ёғдира кетдим:

— Сен қаёқдан учиб келдинг, болакай? Уйинг қаерда ўзи? Кўзичоғимни қаёққа олиб кетмоқчисан?

У ўйга чўмганча жимиб қолди-да, кейин:

— Менга қутича берганинг жуда соз бўлди-да, кўзичок кечаси унинг ичида ухлайди,— деди.

— Албатта. Агар ақлли бола бўлсанг, сенга арқон ҳам ҳадя қиламан — кўзичокни кундузлари боғлаб қўясан. Қозик ҳам бераман.

Кичкина шахзоданинг қошлари чимирилди:
 — Боғлаб қўясан? Нима кераги бор бунинг?
 — Чунки, боғлаб қўймасанг, у бирон ёққа кетиб, адашиб қолади. Буни эшитиб дўстим хандон отиб кулиб юборди:
 — Э, қаёққаям кетарди у?
 — Билиб бўлмайди-да. Боши оққан томонга кетаверади, кетаверади.

Шунда Кичкина шахзода жиддий тортиб:
 — Майли, ҳечқиси йўқ,— деди.— Ахир, мен яшайдиган жой ниҳоятда кичкина...— Бир оздан сўнг андуҳ билан қўшиб қўйди: — Бошинг оққан томонга кетаверганинг билан узоққа кетолмайсан...

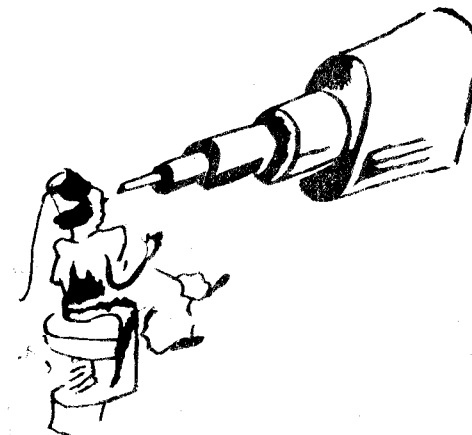
IV

Шу тариқа мен яна бир муҳим янгиликни кашф этдим: унинг она сайёраси бор-йўғи бир уйдек келар экан!

Очигини айтганда, бу нарса мени унчалик ҳайратлантормади. Чунки мен Ер, Юпитер, Марс, Зухра сингари улкан сайёралардан ташқари, яна юзлаб бошка сайёралар мавжудлигини, аксариятига хатто ном ҳам берилмаганини, улар орасида телескопда ҳам кўриш мушкул бўлган миттивойлари ҳам борлигини билар эдим. Астроном олим ана шундай жимит сайёрани кашф этаркан, унга ном қўйиб ўтирмайди, балки рақам билан атаб қўя қолади. Масалан: 3251-астероид, дегандек.

Менда, Кичкина шахзода Б — 612 деб аталмиш мўъжаз сайёрадан тушиб келган, деб ҳисоблашга имкон берувчи жиддий асослар бор. Бу астероид телескопда фақат бир марта — 1909 йили, бир турк астрономи томонидан қузатилган эди.

Ушанда астроном ажойиб кашфиёти ҳақида халқаро астрономия конгрессида маъруза қилган, аммо унинг гапига бирор кимса ишонмаган, чунки у туркча кийинган эди. Ана шунақа ғалати халқ бу катталар!

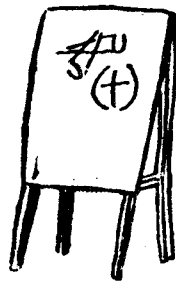
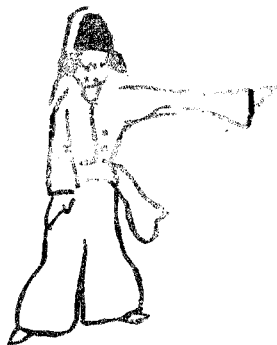

Буни қаранги, Б — 612 деб аталмиш астеронднинг бахтига, турк султони ўз фуқароларига, ўлим жазоси таҳдиди билан, европача кийинишни жорий этди. Ўша астроном 1920 йили кашфиёти ҳақида тағин маъруза қилди. Бу сафар у энг сўнгги модада кийинган эди — ҳамма унинг гапини маъқуллади.

Б — 612 деб аталмиш астероид ҳақида сизга бундай батафсил сўзлаб ўтирганимга, ҳатто унинг тартиб рақамини келтирганимга катталар сабаб. Чунки катталар рақамларни жуда яхши кўришади. Агар уларга янги дўст орттирганингиз хусусида айтиб қолсангиз, улар ҳеч қачон «Энг асосий нарса ҳақида сўрамайдилар. Улар ҳеч қачон: «Унинг овози қанақа? Қанақа ўйинларни яхши кўради? У капалак тутадими-йўқми?» деб суриштирмайдилар. Улар: «Еши нечада? Нечта оға-иниси бор? Оғирлиги қанча экан? Отаси қанча мояна олади?» дея сўрай кетадилар. Сўнг шу тарика ўзларича одамни билиб олган бўладилар. Мабодо катталарга: «Мен қизғиш гиштли чиройли бир уйни кўрдим, деразасида ёронгул очилиб турибди, томида каптари бор», деб айтсангиз, улар бу иморатни сира ҳам кўз ўнгиларига келтира олмайдилар. Уларга: «Мен юз минг франкли уйни кўрдим», деб айтиш лозим — шундагина улар: «Ана гўзаллигу мана гўзаллик!» дея хитоб қиладилар.

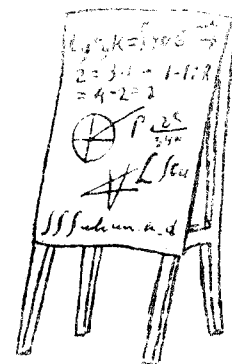
Худди шунингдек, агар уларга: «Кичкина шаҳзода чиндан ҳам мавжуд эди, у ниҳоятда ажойиб болакай эди, яйраб куларди, бир кўзичоғим бўлса, дерди. Кўзичоғим бўлсин деган одам, ростдан мавжуд бўлади-да», десангиз, ҳайрон елка қисиб кўядилар-да, сизга худди эсипаст гўдакка қарагандек қарайдилар. Аммо бордию: «У Б — 612 деган сайёрадан учиб келган эди», деб тушунтирсангиз, бу гапга узил-кесил ишонишади ва ортиқ турли-туман саволлар билан сизни безор қилишмайди. Ана шунақа ғалати халқ бу катталар. Улар хафа бўлиб ўтиришга арзимайди. Болалар катталарга нисбатан кенгфешл ва кечиримли бўлишлари лозим.

Аммо бизлар, яъниким, ҳаётнинг нима эканини англайдиган кишилар, номерлар ва рақамлар устидан қаҳ-қаҳ уриб куламин! Мен, масалан, ўзимга қолса, ушбу қиссани худди сеҳрли эртақдек бошлаган бўлардим:

«Бор эканда, йўк экан, бир Кичкина шаҳзода бўлган экан. Ниҳоятда кичкина — ўзининг танасидан салгина катта бир сийёрда яшар, бирорта ҳам дўсти йўқлигидан каттик изтироб чекар экан. Ҳаётнинг нималигини англайдиган кишилар бунинг эртақдан кўри кўпроқ ҳақиқатга ўхшагини дарҳол пайқаган бўлур эдилар.

Зеро мен китобимнинг шунчаки эрмак учунгина ўқилишини исло истамайман. Бўлиб ўтган у воқеаларни қайта эслаш мен учун **роят** оғир, уларни ҳикоя қилиш ҳам осон эмас. Дўстим кўзичоғи билан бирга мени тарк этганидан буён орадан олти йил ўтди. Уни **унутиб** юбормаслик учун ҳам у ҳақда сўйламоқчиман. Чунки дунёда **дўст**ларни унутиб юборишдан ҳам кайғулироқ нарса йўқ, ахир **дўст** бўлиш ҳар кимга ҳам насиб этавермайди-да. Колаверса, мен, **ёруғ** оламда рақамдан бошқа нарсага қизиқмайдиган катталарга **ўхшаб**

қолишни сира-сира истамайман. Мана шу боисдан ҳам мен рангли қаламлар билан бирга бўёқлар солинган қутича сотиб олган эдим. Менинг ёшимда қайта бошдан расм чизишга киришиш — айтишга осон, холос, чунки мен бутун умрим давомида бўғма илоннинг ташқию ички кўринишидан бошқа нарса (уни ҳам олти яшар пайтимда чизганман) чизмаган эдим-да! Албатта, ҳозир иложи борича аслига ўхшатишга ҳаракат қиламан, бироқ бу ишни қойилмақом қилиб бажараман, деб кафиллик беролмайман. Шунинг учун портретларнинг бири бинойидек чиқса, иккинчиси мутлақо ўхшамаслиги ҳам мумкин. Кичкина шаҳзоданинг бўйи тўғрисида ҳам шу гапни айтиш лозим: расмларнинг бирида у ҳаддан ташқари улкан, бошқасида эса — ҳаддан ташқари кичкина бўлиб кўринади. Шунингдек, кийимининг ранги ҳам ёдимда йўқ. Шу боис эсимда қолганича, тусмоллаб, хаёлан чизавераман. Ниҳоят, мен баъзи бир муҳим тафсилотлар тасвирида хатога йўл қўйишим ҳам мумкин. Аммо сизлар мени маъзур тутарсизлар, деб умид қиламан. Дўстим менга ҳеч қачон бирор нарсани тушунтириб берган эмас эди. Эҳтимол, у мени ҳам худди ўзи қатори деб ҳисоблагандир. Бироқ, афсуски, мен қутича деворлариаро кўзичокни кўришга кодир эмасман. Балки мен катта-

ларга озрок ўхшаб кетарман. Чамаси, қариётган бўлсам керак.

Кун сайин мен Кичкина шахзоданинг сайёраси ҳақида, дўстим уни қандай қилиб тарк этганию сафар чоғи қандай саргузаштларни бошидан кечиргани ҳақида янги-янги маълумотларни билиб ола бошладим. Хонаси келиб қолганида у шу ҳақда озми-кўпми гапириб қоларди. Шу тариқа, учинчи куни Кичкина шахзоданинг сайёрасида рўй берган баобаб балосидан вокиф бўлдим.

Бунга ҳам аслида ўша кўзичоқ расми сабаб бўлди. Кичкина шахзода, чамаси, нимадандир қаттиқ шубҳага тушгандек эди, тўсатдан менга қараб:

— Айт-чи, кўзичоқлар ростдан ўт ейдими?— деб сўради.

— Ҳа, ростдан.

— Э, зўр экан унда!

Кўзичоқнинг ўт ейиши нега бунчалик муҳим эканини, табиийки, тушунмадим. Лекин Кичкина шахзода шундай деб қўшимча қилди:

— Бундан чиқдики, улар баобабларни ҳам ер экан-да?

Мен бу гапга эътироз билдириб айтдимки, баобаб дегани ўт-ўлан ёки бута эмас — минора бўйи келадиган баҳайбат дарахт; агар у сайёрасига бутун бошли фил подасини ҳайдаб борганида ҳам, улар бирорта баобабни ея олмайди.

Кичкина шахзода бу гапни эшитиб, мийиғида жилмайди:

— Унда, филларни бир-бирига мингаштириб қўйиш керак...— Сўнг пича ўйланиб, мулоҳазакор оҳангда давом этди: — Баобаблар энди униб чиққан пайтида жудаям кичкина бўлади.

— Тўғри, лекин нега энди кўзичоқнинг баобабни ейиши керак?

— Э, емаса бўлмайди-да! — дея хитоб қилди у, гўё бениҳоя оддий, ибтидоий бир ҳақиқат хусусида сўзлаётгандек.

Гап нимадалигини англаб етгунча роса бошим қотди.

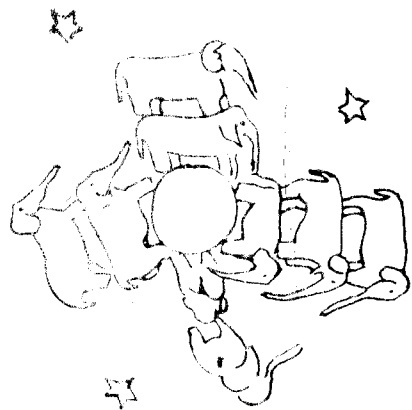
Кичкина шахзоданинг сайёрасида ҳам бошқа сайёралардаги каби фойдали ва зарарли ўт-ўланлар ўсар экан. Демакки, у ерда доривор,

шифобахш ўтларнинг уруғи билан бирга, зараркунанда ва бегона ўсимликларнинг уруғлари ҳам мавжуд. Аммо уруғ ҳали тупрок тагида мудраб ётаркан, кўзга кўринмайди, шу боис унинг зарарлими, фойдали эканини билиш ҳам мушкул. Фақат ер уйғонгачгина уруғ ҳам аста-секин ниш уриб ёруғ олам сари талпинади, куртак очиб барг ёзади-да, қуёшга бўй чўзади. Қаттиқ ердан қалтираб чиққан чоғида у нимжонгина, беозор бир гиёҳ бўлади. Агар у бўлғуси гулкўчат ёки маймунжон бўлса, майли, бемалол ўсиб-унаверсин; бордию қандайдир зараркунанда ўсимлик бўлса, таг-томири билан юлиб ташлаш керак. Кичкина шахзоданинг сайёрасида ана шундай зарарли муҳиш уруғлар бор экан — баобабларнинг уруғи. Сайёранинг тупроғида шу ёвуз уруғ тўлиб-тошиб кетган экан. Агар баобабни ўз вақтида пайқаб юлиб ташланмаса, кейин ундан қутулишнинг иложи бўлмайди. У бутун сайёрани эгаллаб олади, баҳайбат, қутурган томирлари билан уни ҳар томондан чирмаб эза бошлайди. Мабодо сайёра мўъжазгина бўлса-ю, баобаблар сон-саноксиз бўлса, у холда улар уни тилка-пора қилиб ташлаши ҳам ҳеч гап эмас.

— Бизда шундай бир қоида бор, — деди Кичкина шахзода кейинчалик менга. — Эрталаб уйқудан туриб, юз-қўлингни ювгач, у ёқ-бу ёқни йиғиштиргандан сўнг, дарҳол сайёрангни тозалашга киришмоғинг лозим. Баобабларни ҳар куни, қанда қилмай йўқ қилиб туриш керак. Аммо уларни гул кўчатидан ажрата билиш керак: иккаласининг ниҳоли бир-бирига жудаям ўхшайди. Бу ҳаддан ташқари зерикарли иш, лекин сираям қийин эмас.

Бир гал у менга, мана шу гапларни бизнинг болалар ҳам тушунсин, десанг, бир расмини чизиб кўрмайсанми, деб маслаҳат берди.

— Агар улар қачондир сафарга чиқмоқчи бўлсалар, бу нарса ғоят қўл келади, — деди у. — Бошқа ишлар бир оз кечикса ҳам зиён қилмайди, аммо баобабларни ўз ҳолига қўйиб берилса, охири вой бўлади. Мен бир сайёрани билман, у ерда бир дангаса яшарди. У уч туп ниҳолни вақтида қўпориб ташламади, оқибатда...

Кичкина шахзода бу ҳақда батафсил сўзлаб берди, мен эса ўша сайёранинг расмини чиздим. Бировга ақл ўргатишни ёмон кўраман, аммо баобабларнинг нақадар хавфли эканини жуда оз одамгина билади, ваҳоланки, астероидга кадам кўядиган ҳар бир киши муқаррар равишда бу даҳшатли хатарга дучор бўлади. Шу сабабдан мен ҳозир одатимга хилоф тарзда: «Болалар, баобаблардан эҳтиёт бўлинглар!» деб ҳайкиргим келади. Барча дўстларимни кўпдан буён таҳдид солиб турган шу бало-қазодан огоҳ қилиб кўймоқчиман, чунки улар шундай хатар борлигини бир пайтлар мен ҳам мутлақо билмаганимдек, ҳатто хаёлларига ҳам келтирмайдилар. Шунинг учун ҳам мен овора бўлиб шу расмни чиздим, шунинг учун ҳам қилган меҳнатимга заррача ачинмайман. Эҳтимол, сиз, нима учун бу китобда манави баобабларнинг тасвиридан бошқа бирорта ҳам таъсирли расм йўқ, деб сўрарсиз. Бунга мен оддийгина қилиб шундай жавоб қайтараман: бошқа расмлар ҳам таъсирчанроқ чиксин, деб роса уриндим, бироқ, афсуски, кўлимдан келмади. Баобабларни чизаётган пайтимда эса, бу чиндан ҳам мудҳиш хатар, уни даф этишни асло кечиктириб бўлмайди, деган фикр менга илҳом бағишлаган эди...

Эҳ, Кичкина шахзода! Аста-секин мен сенинг нақадар ғамгин ва яқин ҳаёт кечирганингни англаб етдим. Узоқ йиллар мобайнида ягона дилхуш эрмагинг кўёш ботар пайт — ғурубни томоша қилишдан иборат бўлган экан. Мен буни тўртинчи кун эрталаб, ўзинг сўз орасида:

— Ғурубни жудаям яхши кўраман. Юр, кўёшнинг ботишини томоша қиламиз,— деб қолганимда сездим.

— Э, унда бир оз кутиш керак.

— Нимани?

— Кўёш ботишини-да.

Бу гапни эшитиб, аввал беҳад хайрон бўлиб қолдинг, кейин эса ўзингнинг устингдан ўзинг қулиб:

— Назаримда, халиям уйимда юргандекман! — дедим.

Ҳақиқатан ҳам, Америкада кун чошгоҳ бўлганда Францияда кун ботишини ҳамма билади. Агар у ердан бир лаҳзанинг ичида Францияга етиб борилса, кўёш ботишини ҳам томоша қилиш мумкин. Бахтга қарши, Франция бу ердан узоқ, бениҳоя узоқ. Сенинг сайёранда эса тагингдаги курсичани бир неча кадам нари сурсанг, бас — ғурубга истаганча узлуксиз мафтун бўлиб термилавериш мумкин эди...

— Бир сафар мен бир кунда қирқ уч марта кўёш ботишини томоша қилганман!

Орадан сал ўтгач, хиёл андуҳ билан яна шундай дедим:

— Биласанми... баъзан юрагинг нимадандир ғуссага тўлиб кетганда, ботаётган кўёшга бирпас термилиб ўтирсанг борми...

— Демак, ғурубни қирқ уч марта томоша қилган кунинг жудаям хафа бўлган экансан-да?

Аммо Кичкина шахзода бунга жавобан индамади.

Бешинчи куни эрталаб, тагин ўша кўзичок сабаб бўлиб, Кичкина шахзоданинг сиру асрорини билиб олдим. У, гўё узок вақт сукут ичра ўйлаб шу хулосага келгандек, дабдурустдан:

— Кўзичок ўт ер экан, бундан чикди, гулни ҳам ейиши мумкин экан-да?— деб сўради.

— Ҳа, тўғри келган нарсани еяверади.

— Ҳатто тиканли гулниям ейдими?

— Ҳа, тиканли гулниям.

— Ундай бўлса, гулга тиканнинг нима кераги бор?

Буни мен ҳам билмасдим. Ҳозир жудаям банд эдим: моторнинг бир гайкаси ейилиб кетган, шуни бураб чиқаролмай, қонимга ташна бўлиб турардим. Авзойим бузук эди — аҳвол тобора оғирлашиб бормоқда, сув деярли тамом бўлди, бу мажбурий кўнишнинг охири расво бўлмаса эди, деган гулгула юрагимга ўрмалай бошлаган эди.

— Хўш, тиканнинг нима кераги бор?

Кичкина шахзода бирон-бир савол бераркан, жавоб олмагунича қўймас эди. Тош қотиб кетган гайка ҳадеганда буралавермагач, фиғоним фалакка чиқиб, оғзимга келган гапни ғўлдирадим:

— Гулга тиканнинг сираям кераги йўқ, азбаройи ёмонликка чиқаради.

— Шунаками?!

Жимлик чўкди. Анчадан кейин у ранжиган оҳангда:

— Гапингга ишонмайман,— деди.— Ахир, гуллар жудаям

заиф, оккўнгил-ку. Ўзларини ботир кўрсатиш учун ҳам тикан чикаришади, гўё шунда улардан ҳамма кўрқадигандек...

Индамадим. Ҳозир ўзимча жаҳл билан ғўлдираб қасам ичмоқда эдим: бу лаънати гайка шу сафар ҳам чикмаса, болға билан шундай айлангириб соламанки, майда-майда бўлиб кетади!.. Бирок Кичкина шахзода тагин хаёлимни бузди:

— Ўйлайсанки, гуллар ...

— Э, ҳеч нарсани ўйламайман-э, мен! Қалламга келган гапни айтдим-қўйдим-да. Кўриб турибсан-ку, жиддий иш билан бандман. У менга ҳайратдан донг қотиб тикилди:

— Қанака жиддий иш?!

У ҳамон мендан нигоҳини узмасди: мен эса, афт-башарам қоп-қопра мой, қўлимда болға, унинг кўзига ниҳоятда нотавон бўлиб кўринаётган манави шалдиروق арава — самолёт узра энгашиганча асабий тутакиб турардим.

— Худди катталарга ўхшаб гапирасан-а! — деди у.

Ўялиб кетдим. У эса аяб-нетиб ўтирмай, гапида давом этди:

— Ҳаммасини чалкаштириб юбординг... ҳеч нарсани тушунмас экансан!

Чиндан ҳам унинг қаттиқ жаҳли чиққан эди. Аччиқланиб бошини чайқаркан, тилларанг сочлари шамолда тўзғиб кетди.

— Мен бир сайёрани биламан, у ерда юзи бўзарган бир жаноб яшайди. У умрида бирор марта гул ҳидлаб кўрмаган, бирор марта юлдузларга тикилмаган. У ҳеч қачон бировни севган ҳам эмас, умрида бирон-бир юмушни ҳам бажарган эмас. У фақат бир иш билан — рақамларни бир-бирига уриштириш билан овора. Эртаю кеч худди сенга ўхшаб яккаш: «Мен жиддий одамман! Мен жиддий одамман!» деб такрорлагани-такрорлаган. Тагин гердайиб-кеккайиб юришини айтмайсанми! Аслида у одам эмас, кўзикорин.

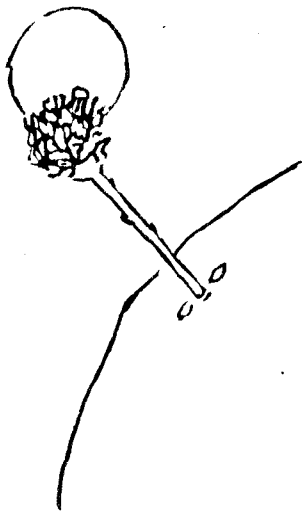
— Нима дединг?

— Кўзикорин, деяпман! — Кичкина шахзода азбаройи аччиқланганидан, ранги бўздек оқариб кетди.— Миллион йиллардан буён гулларнинг танасида тикан ўсади. Ва миллион йиллардан буён кўзичоклар гулларни бари бир еб қўяди. Шундай экан, ҳеч қандай наф кўрмаса ҳамки, гулларнинг тиканига бунчалик зўр беришининг боиси нимада? Наҳот мана шу жумбоқни англаш зарур иш бўлмаса? Наҳотки гуллар билан кўзичоклар ўртасидаги асрий адоват сирини муҳим нарса бўлмаса? Ахир бу ўша юзи бўзарган жанобнинг ҳисоб-китобидан кўра жиддийроқ ва зарурроқ эмасми? Айтийлик, мен дунёда на тенги, на ўхшаши бўлган бир гулни биламан, у фақат менинг сайёрамдагина ўсади. Энди бир куни жимитгина кўзичок шартта борсаю уни паккос еб битирса! Нима иш қилиб қўйганини ҳатто хаёлига ҳам келтирмаса... Балки бу ҳам сенингча муҳим нарса эмасдир?

У кип-қизариб кетди, бир зумдан кейин тагин давом этди:

— Агар бошқа миллионлаб юлдузларда учрамайдиган бир гулни яхши кўрсанг, шунинг ўзи ҳам кифоя: осмонга боққанинг замон ўзингни бахтиёр ҳис этасан. «Олисларда, қайдадир менинг ҳам гулим бор», деб шивирласанг бас — кўксинг тоғдек юксалиб кетади. Бордию кўзичок тўсатдан уни еб қўйса борми, оламдаги жамики юлдуз бирданига сўнгандек бўлади-колади! Сенга колса, бу сираям муҳим нарса эмас!

У ортик гапиролмади, нафаси тикилиб, ҳўнграб юборди. Атрофни қоронғилик чулғади. Қилаётган ишимни шартта ташладим, бадбахт гайкаю болға ҳам, ташналигу ўлим ваҳми ҳам дафъатан унут бўлди.

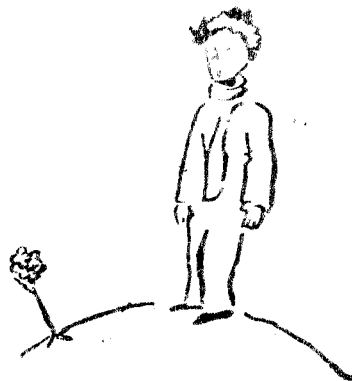

Менинг юлдузимда, Ер аталмиш менинг сайёрамда Кичкина шахзода ўксиб-ўксиб йиғлар — уни юпатмоқ даркор эди. Мен уни бағримга босганча қўлимда аллалай бошладим: «Сен кўнгил қўйган гулга ҳеч ким тегмайди... кўзичоғингнинг тумшугига ўзим нўхта чизиб бераман... мен...». Бундан ўлак нима деяримни билмасдим, ақлу ҳушим тамоман бошимдан учган, ўзимни беҳад беўхшов ва ўнғайсиз сезардим. Нима қилсам, у дилимни англақин? Тутқич бермай мендан лаҳза сайин узоқлашиб бораётган бу беғубор кўнгил садосини қандай қувиб етсам экан? Ахир, аслида кўзёш дегани — англаб бўлмас, сирли бир салтанат эмасми?

VIII

Ҳадемай бу гулни яхшилаб билиб олдим. Кичкина шахзоданинг сайёрасида ҳаммавақт оддийгина, беҳашам гуллар ўсарди. Улар камбарг, беозоргина бўлиб, ниҳоятда кам жойни эгаллар, эрталаб очилиб, окшом чоғи сўлиб қолар эди. Бу гул эса, кунларнинг бирида шамолда кайдандир учиб келиб сайёра тупроғига тушиб қолган уруғдан униб чиққан эди. Кичкина шахзода бошқа ўт-ўлан, гулчекларга асло ўхшамаган бу мўъжаз ниҳолдан кўзини узоқмасди. Бордию у баобабнинг бирор янги хили бўлса-чи? Аммо ниҳол тез орада юқорига қараб бўй чўзишдан тўхтади-да, ғунча тугди. Кичкина шахзода умри бино бўлиб бундай катта ғунчаларни кўрмаган эди, ғаройиб мўъжиза рўй беражagini кўнгли сезиб, бетоқат кута бошлади. Нотаниш, номаълум ғунча эса ҳамон юз очишни хаёлига келтирмас, яшил гумбаз ичра пинҳон ўтирганча хануз ўзига оро берар эди. У кунт билан ранг танлар, гулбарг либосларни нозик баданига бир-бир ўлчаб кўрарди — ёруғ оламга аллақандай лолақизғалдоққа ўхшаб, хурпайган, тўзғиган ҳолда дийдор кўрсатишни сира-сира истамасди-да. У ҳусни жамолини бор латофатию бутун жозибаси билан намоён этмоқни орзу қиларди. Ҳа, ана шундай ўзига бино қўйган гўзал эди у!

Сирли тайёргарлик шу йўсин узоқ давом этди. Ва, ниҳоят, бир сахар чоғи, куёшнинг илк нурлари кўриниши биланок гулбарглар оҳиста очилди, бу лаҳзага шу қадар узоқ тараддуд қилган гўзал эса ширин эснаб:

— Эҳ, эсизгина, барвақт уйғониб кетибман-ку... Афв этинг мени...— деди.— Ҳаммаёгим тўзғиб ётувди-я...

Кичкина шахзода ҳайрат ва завқини яширолмади:

— Нақадар чиройлисиз-а!

— Йўғ-э, ростданми?— деди гулғунча бунга жавобан астагина.— Ҳа, балки сезгандирсиз, мен куёш билан бирга туғилганман-да.

Кичкина шахзода бу ғунчанинг камтарлик бобида намуна бўлмаслигини пайқади, бироқ у шунчалар дилбар ва латиф эдики, одамни беихтиёр доводиратиб қўярди!

— Нонушта вақтиям бўлиб қолдими дейман,— деди у салдан кейин.— Барака топкур, менга ёрдам қиларсиз-а?

Кичкина шахзода беҳад хижолат бўлди, кўзачада муздек булок сувидан келтириб уни суғорди.

Кўп ўтмай гўзал гулғунчанинг хийла мағрур ва аразчилиги ҳам маълум бўлиб қолдию Кичкина шахзода у билан тил топишаман, деб роса кийналди. Бир кун гул поясидаги тўртта тиканни кўрсатиб:

— Қани, йўлбарс зўр бўлса, бу ёққа келсин, мен унинг ўзидан ҳам, ўткир тирноғидан ҳам кўркмайман! — деди.

— Менинг сайёрамда йўлбарс яшамайди,— деб эътироз билдирди Кичкина шахзода.— Кейин, йўлбарслар ўт емайди.

— Мен ўт эмасман-ку,— деди гулғунча ранжиб.

— Кечиринг мени...

— Йўк, мен йўлбарсдан сираям кўркмайман, аммо елвизак деган нарсдан юрагим чикиб кетади. Сизда парда йўкми, мени шамолдан тўсиб кўйсангиз?

«Ғалати-я, ўсимлик бўлатуриб елвизакдан кўрқади...— деб ўйлади Кичкина шахзода.— Жудаям кўнглини топиш кийин экан бу гулнинг...»

— Бу ер роса совуқ экан. Кечкурун мени шиша қалпоқ билан ўраб кўйинг, хўпми? Сайёрангиз хаддан ташқари бефайз экан. Мен келган жойда-чи...

Гулгунча гапини тугатмай жимиб қолди. Чунки бу ёққа у хали уруғ чоғида учиб келган эди-да. Ўзга оламлар ҳақида шу боис ҳеч нарса билмаслиги табиий эди. Осонгина фош бўлишинг муқаррар вазиятда эса ёлғон гапирмок — бориб турган аҳмоқликдир! Гулгунча хижолат тортди, сўнг гўё Кичкина шахзода, ўзини унинг олдида қанчалар гуноҳкор эканини сезсин, деган маънода устма-уст йўталди:

— Қани парда, борми?

— Мен боя бориб олиб келмоқчи эдим, лекин гапингизни бўлишга...

Шунда гулгунча яна каттиқроқ йўтала бошлади: майли, унинг виждони баттар қийналсин!

Кичкина шахзода, гарчи бу феруза гулни яхши кўриб қолган, унинг хизмат қилишдан бахтиёр бўлса-да, кўп ўтмай кўнглида шубҳа уйғонди. У шунчаки айтилган хавойи гапларни юрагига яқин олар, шу сабаб ўзини бениҳоя бахтсиз сезар эди.

— Бекор унинг гапига қулоқ солган эканман,— деб қолди у бир куни менга.— Ҳеч қачон гулларнинг айтганига қулоқ солмаслик керак экан, уларга термилиб, ҳидларидан бахраманд бўлиш лозим экан, холос. Менинг гулим бутун сайёрани хуш бўйларга буркаган эди, мен эса бундан фақат қувониш зарурлигини билмасдим. Йўлбарс ҳақидаги, тирноқ ҳақидаги анави гапларга келсак... улардан одамнинг кўнгли завқ-шавққа тўлиши керак эди, мен бўлсам аччиқланиб ўтирибман-а...— Бир муддат сукут сақлаб, андух билан эътироф этди: — Ўшанда ҳеч нимани тушунмаган эканман! Оғиздаги сўзга эмас, амалдаги ишга қараб баҳо бериш керак эди. У менга ўзининг муаттар бўйларини армуғон этди, ҳаётимни нурга чулғади. Мен ундан қочмаслигим керак эди! Ўша қовушмаган хийла-найранглар замирида нозик бир латофат мужассам эканини пайқашим керак эди. Ахир, гуллар шунчалик бекарорки!.. Аммо мен ниҳоятда ёш эдим, муҳаббат сир-асроридан беҳабар эдим.

IX

Англашимча, у жаҳонгашта қушлар билан бирга парвоз қилишга қарор берган. Охирги куни эрталаб у одатдагидан кўра бошқачароқ ғайрат билан сайёрасини тозалашга киришди. Кунт ва зўр ҳафсала билан уйғоқ вулконларни тозалай бошлади. Сайёрада иккита уйғоқ вулкон бўлиб, улар нонушта тайёрлашга жудаям қулай эди. Бундан ташқари, яна битта сўнган вулкон ҳам бор эди. Бирок, бу сўнган-ку, деб хотиржам юриб бўлмайди-да, деди у. Шу сабабдан уни ҳам эринмай тозалаб чиққан. Вулконларни чинни-чирокдек озода қилиб тозаласангиз, улар тутуну курум чиқармай бир маромда биқирлаганча қайнаб ётади... Албатта, биз — Ердаги аҳли замин, ғоят кичкина одамлармиз, вулконларимизни тозалашга кучимиз етмайди. Шунинг учун ҳам улар бизга шу қадар кўп зиён-заҳмат етказди.

Кичкина шахзода баобабларнинг сўнги ниҳолларини юларкан, хиёл ғуссага ҳам ботди. Балки энди сираям бу ерларга қайтмасман, деб ўйлади. Аммо бу тонгнинг ҳар кунги одатий юмушлари унга ғайриоддий завқ бағишламоқда эди. Ажойиб феруза гулни охирги бор суғориб, устини шиша қалпоқ билан ёпиб кўйишга чоғланаркан, ўпкаси тўлиб, ҳатто йиғлагиси келиб кетди.

— Хайр, яхши қолинг,— деди у. Гул чурқ этмади.

— Хайр сизга,— деб такрорлади Кичкина шахзода.

Феруза гул йўталиб кўйди. Совуқ қотганидан эмас, албатта.

— Аҳмоқлик қилган эканман,— деди у ниҳоят.— Кечир мени. Бахтинг ёр бўлсин...

Товушида таъна-дашномдан асар ҳам сезилмасди. Кичкина

шахзода кўлида шиша калпок, лолу хайрон қотиб қолган эди. Бу латофат, бу меҳр қаёқдан пайдо бўлди экан?

— Ҳа, мен сени яхши кўраман, ҳа...— деган титроқ оҳанг янграрди қулоқлари остида.— Айбим шундаки, сен буни билмасдинг. Бу унчалик муҳим ҳам эмас аслида. Лекин сен ҳам худди мендек тен-так эдинг. Майли, бахтингни топ, омадингни берсин... Қалпоқни четроққа қўй, у энди менга керакмас.

— Аммо, шамол...

— Йўқ, унчалик шамолламаганман... Тунги шабнам менга наф келтиради. Ахир, мен — гулман-ку.

— Аммо, ҳайвонлар, ҳашаротлар...

— Агар мен капалаклар билан танишмоқчи бўлсам, бир-иккита ғумбакнинг зулмига дош беришим керак-ку, капалаклар чиройли бўлса керак. Бўлмаса, энди менинг олдимга ким ҳам келарди? Сен

узокка кетаётган бўлсанг... Ҳайвонлардан эса кўркмайман. Мениям ўткир тирноқларим бор.— У соддадиллик билан тўрттала тиканини кўрсатди-да, шундай деб қўшиб қўйди: — Бўлди, бас, ортиқ чўза-верма, бардош бериш қийин, ахир! Модомики кетар бўлсанг — хайр, яхши бор.

У ўзининг силкиниб-силкиниб йиғлаётганини Кичкина шахзода кўришини истамасди. Бу жудаям мағрур гул эди...

Х

Кичкина шахзоданинг сайёрасига 325, 326, 327, 328, 329 ва 330-астероидлар энг яқин эди. Шу боис у дастлаб уларга ташриф этишга аҳд қилди: ҳам эрмак, ҳам нимадир ўрганади.

Биринчи астероидда кирол яшарди. Ипак-шоҳи либосларга бурканганча, у ниҳоятда оддий ва айни пайтда улуғвор тахтда савлат тўкиб ўтирарди.

— Э, мана, фукаро ҳам келиб қолди! — деб хитоб қилди кирол Кичкина шаҳзодани кўриши билан.

«У мени қаёқдан биларкин? — деб ўйлади Кичкина шаҳзода. — Ахир умрида биринчи марта кўриб турибди-ку!»

Билмасдики, кироллар дунёга жўнгина қарайдилар, улар учун жамики одам — фукаро.

— Якинрок кел, қани, сени бир яхшилаб кўриб олай-чи, — деди кирол ниҳоят кимгадир кироллик қилиши мумкинлигидан ўлгудек талтайиб.

Кичкина шаҳзода ўтиришга жой излаб ён-верига аланглади, бироқ киролнинг ҳашамдор жуббаси бутун сайёрани қоплаб олган эди. Тик тураверишга тўғри келди. Бениҳоя қаттиқ чарчаганидан бир пайт аста хомуза тортди.

— Ҳукмдорлар ҳузурида эснаш мумкин эмас, — деди кирол. — Мен сенга эснашни ман қиламан.

— Мен... тўсатдан, билмай қолиб... — деди Кичкина шаҳзода қаттиқ хиҷолат тортиб. — Мен узок йўл юриб келдим, ухлаганим йўқ эди...

— Ҳай, ундай бўлса, эснашингга рухсат бераман, — деди кирол. — Кўп йиллар бўлди ўзим ҳам бирорта эснаган одамни кўрмаганимга. Мена, ҳозир роса кизикиб қолдим. Демак, қани, эсна! Буйруғим шундай.

— Аммо... уяляпман энди... бошқа қилолмайман, — дея гўлдиради Кичкина шаҳзода ва кип-қизариб кетди.

— Ҳимм... Ҳимм... Унда, унда... сенга буйрук шу: гоҳ эсна гоҳ...

Кирол гапини чалкаштириб, ҳатто бирмунча ранжигандек ҳам бўлди. Чунки кирол учун энг муҳими — ўзига сўзсиз итоат қилиниши эди, у итоатсизлик ва шаккокликка тоқат этолмасди, чунки мутлак ҳукмдор эди-да. Бироқ у гоҳат оккўнгил эди ва шу важдан факат оқилона фармойишларгина берарди.

«Агар мен генералимга, денгиздаги оқ чорлокка айланасан, деб амр этсаму генерал буйруғимни бажармаса, — дерди у, — бу унинг эмас, менинг айбим бўлади».

— Ўтирсам майлими? — дея бўшашибгина сўради Кичкина шаҳзода.

— Амр этаман: ўтир! — деб жавоб берди кирол ва викор билан ҳашамдор жуббасининг бир этагини пича йиғиштирди.

Лекин Кичкина шаҳзода ҳайрон эди: сайёра-ку шундай жимит экан, кирол кимнинг устидан ҳукмронлик қиларкин?

— Аъло ҳазратлари, — деб сўз бошлади у, — бир нарсани сўрасам майлими?

— Амр этаман: сўра! — деди кирол шоша-пиша.

— Аъло ҳазратлари... сиз кимнинг, ниманинг устидан ҳукмронлик қиласиз?

— Ҳаммасининг, — деб жавоб берди кирол оддийгина қилиб.

— Ҳаммасининг?

Кирол камтарона бир ҳаракат билан ўз сайёрасига, шунингдек, теваракдаги бошқа барча юлдуз ва сайёраларга ҳам ишора қилди.

— Сиз шуларнинг ҳаммасига ҳукмдорлик қиласизми? — деб қайта сўради Кичкина шаҳзода.

— Ҳа, — деб жавоб қайтарди кирол. Зеро у чиндан ҳам қонуний мутлак ҳукмдор бўлиб, ҳеч қандай тўсик ва чекланишларни билмасди.

— Юлдузлар ҳам сизга бўйсунадими? — деб сўради Кичкина шаҳзода.

— Бўлмасам-чи, — деди кирол. — Юлдузлар бир зумда бўйсунарди. Мен итоатсизликка чидаб туролмайман.

Кичкина шаҳзода бениҳоя ҳайратга тушди. Эҳ, қанийди, унинг шундай қудрати бўлса эди, қуёш ботишини тўйиб-тўйиб тоғиша қиларди! Қунига қирқ икки марта эмас, балки етмиш икки, юз, ҳаттоки икки юз марта ғурубга термиларкан, курсичасини нари-бери кўзга...

тишга ҳам ҳожат қолмасди! Бирданига у ўзи тарк этган сайёрасини эслаб, ғуссага чўмди, бир оздан кейин журъат тўплаб:

— Мен қуёш ботишини томоша қилмоқчи эдим. Бир марҳамат қилинг, қуёш ботсин, деб фармон беринг,— деди.

— Бордию мен бирорта генералимга капалак бўлиб гулдан-гулга учиб юришни ёки фожиавий асар яратишни, ё бўлмаса, оқ чорлоққа айланишни буюрсаму генерал буни бажармаса, ким айбдор бўлади — менми, уми?

— Сиз, аъло ҳазратлари,— дея бир лаҳза ҳам иккиланмай жавоб қилди Кичкина шахзода.

— Мутлақо тўғри,— деб тасдиқлади қирол.— Ҳар кимдан қурби етадиган нарсани талаб қилиш керак. Ҳокимият энг аввало оқилона бўлиши лозим. Агар халқингга, денгизга ташлашни буюрсанг, у исён кўтариб инқилоб қилиб юбориши мумкин. Шунинг учун ҳам мен сўзсиз итоатни талаб эта оламан, чунки амр-фармонларимнинг барчаси оқилонадир.

— Қуёш-чи, қуёш ботиши нима бўлади энди?— деб сўради Кичкина шахзода. У то саволига жавоб олмагунича тинчимас эди.

— Қуёш ботади, шошмайтур. Мен бу ҳақда тегишли буйруқ бераман. Аммо олдин қулай вазият етилишини кутиб тураман, зеро ҳукмдорлик ҳикмати ҳам ана шунда.

— Ҳўш, қулай вазият қачон етилади?— деб суриштирди Кичкина шахзода.

— Ҳимм... ҳозир... ҳим...— дея қалин календарни титкилай бошлади қирол.— Қулай вазият... ҳимм... мана бугун кечқурун соат еттидан қирқ минут ўтганда етилади. Амр-фармонимнинг қанчалик сўзсиз бажарилишини кўрасан ана шунда.

Кичкина шахзода тагин эснади. Афсус, бу ерда ғурубни истаган вақтингда томоша қилолмас экансан!.. Очиғини айтганда, у энди зерика бошлаган эди.

— Мен борай,— деди у қиролга.— Бошқа қиладиган ишим ҳам қолмади.

— Йўқ, кетма! — деди қирол. У ўзига фукаро топиб олганидан ниҳоятда хурсанд эди ва ундан айрилишни сира-сира истамасди.— Қол, мен сени министр этиб тайинлайман.

— Қанака министр?

— Ҳимм... бор ана, адлия министри бўлақол.

— Аммо бу ерда суд қиладиган бирорта ҳам одам йўқ-ку?

— Қим билади дейсан,— деб эътироз билдирди қирол.— Ахир мэн ҳали бутун қироллигимни синчиклаб кўздан кечириб чиқмаганман-да. Кўриб турибсан, анча қариб қолганман, арава қўядиган жойим йўқ, яёв юришга эса чоғим келмайди.

Кичкина шахзода аста эгилиб, сайёранинг нариги чеккасига назар ташлади.

— Мен аллақачон синчиклаб қараб чикдим!— деб хитоб қилди у.— Уёқда ҳам ҳеч зоғ йўқ.

— Ундай бўлса, ўзингни ўзинг суд қилақол,— деди қирол.— Бу дунёдаги энг оғир иш. Ўзингни тергаш, суд қилиб ҳукм чиқариш ўзгаларни суд қилишдан кўра минг қарра қийинроқ. Агар ўзинг-

ни тўғри суд қила билсанг, демак, чиндан ҳам донишманд одам бўлиб чиқасан.

— Ўзимни истаган жойда суд қила оламан,— деди Кичкина шахзода.— Бунинг учун ҳузурингизда қолишимга асло ҳожат йўқ.

— Ҳимм... ҳимм...— деди қирол чайнади.— Назаримда, сайёрамнинг аллақайси ерида бир қари каламуш яшаса керак. Кечасилари бир балоларни қитирлатиб юрганини эшитаман. Мана шу каламушни суд қилсанг ҳам бўлаверади. Вақти-вақти билан уни ўлимга ҳукм қилиб турасан. Унинг ҳаёт-мамоти сенга боғлиқ бўлади. Аммо ҳар сафар кейин уни афв этиш лозим. Бу қари каламушни асраб-авайлаш керак, ахир ўзи бор-йўғи битта-я...

— Мен бировларни ўлимга ҳукм қилишни ёқтирмайман,— деди Кичкина шахзода.— Умуман, менинг кетар вақтим бўлди.

— Йўқ, бўлмади,— деб эътироз билдирди қирол.

Кичкина шахзода йўлга равона бўлмоқчи эди-ю, лекин кекса ҳукмдорни хафа қилишни истамасди.

— Агар аъло ҳазратлари амр-фармонларининг сўзсиз бажарилишини хоҳласалар,— деди у,— у ҳолда, менга ҳозир оқилона фармойиш беришлари лозим. Масалан, сиз менга бир лаҳза ҳам ҳаялламай йўлга тушишни буюришингиз мумкин. Сезишимча, бунинг учун ниҳоят қулай шарт-шароит мувжуд...

Қирол индамади. Кичкина шахзода хийла кутиб турди-да, аста ҳўрсиниб, йўлга тушди.

— Сени элчи қилиб тайинлайман!— деб қичқирди қирол унинг ортидан шоша-пиша. Шу тобда у гўё умрида гапини биров икки қилмагандек мамнун ва хотиржам кўринарди.

«Ғалати халқ-да, бу катталар», деб қўйди Кичкина шахзода ўзича, йўлида давом этаркан.

XI

Иккинчи сайёрада шухратпараст яшарди.

— О, ана, мухлис ҳам келиб қолди!— деб хитоб қилди у Кичкина шахзодани узоқдан кўриши билан.

Ахир, иззатталаб одамларга ҳамма уларнинг мухлиси бўлиб кўринаверади-да.

— Салом,— деди Кичкина шахзода.— Шляпангиз жудаям антиқа экан-а?

— Бу — таъзим бажо келтиришга,— деб тушунтирди шухратпараст.— Мени олқишлаган пайтда таъзим бажо айлашим лозим. Бахтга қарши, буёққа бирор кимса қадамранжида қилмаяпти.

— Э, шундайми?— деб қўйди Кичкина шахзода, у ҳеч нарсани тушунмаган эди.

— Бир чапак чалгин,— деди шуҳратпараст унга.

Кичкина шаҳзода кафтларини бир-бирига уриб чапак чалди. Шуҳратпараст шляпасини бошидан олиб, тавозе билан таъзим қилди.

«Қари қиролнинг юртидан кўра бу ер кизикроқ экан», деб ўйлади Кичкина шаҳзода ва тагин чапак чалди. Шуҳратпараст яна шляпасини бошидан олиб таъзим бажо келтирди.

Беш минутча шу тахлитдаги қарсак-таъзимдан сўнг Кичкина шаҳзода бундан ҳам зерикди.

— Нима қилса, шляпангиз бошингиздан учиб тушади?— деб сўради у.

Аммо шуҳратпараст бу гапни эшитмади. Иззатталаб одамлар мактовдан бошқа ҳамма нарсага қар бўлишади-да.

— Сен ростдан ҳам менинг чин мухлисим бўласанми?— деб сўради у Кичкина шаҳзодадан.

— Мухлис бўлиш дегани нима?

— Мухлис бўлиш дегани — бу сайёрада менинг энг гўзал, энг башанг, ҳаммадан бой ва ҳаммадан ҳам ақлли эканимни тан олиш демакдир.

— Лекин сайёрангга ўзингдан бошқа зог ҳам йўқ-ку!

— Бари бир. Кел, менга бир яхшилик қил, яйраб қолай: мени бир мактагин!

— Макташга-ку, мактайман-а,— деди Кичкина шаҳзода хиёл елка қисиб,— аммо бундан сенга нима наф?

Шундай деб шуҳратпарастни ҳам аста тарк этди.

«Ҳақиқатан ҳам, катталар жуда ғалати халқ-да», деб ўйлади йўлга тушаркан, соддалик билан.

XII

Кейинги сайёрада пиёниста яшарди. Кичкина шаҳзода у ерда кўп бўлмади, бироқ шу қисқа вақт ичидаёқ юраги ғаш тортиб чиқди.

У сайёрага қадам қўйганида, пиёниста олдидаги бўш ва тўла шишалар сафига жимгина тикилиб ўтирарди.

— Нима қиялсан?— деб сўради Кичкина шаҳзода.

— Ичяпман,— деди пиёниста хўмрайиб.

— Нега?

— Унутмоқчиман.

— Нимани?— деб сўради Кичкина шаҳзода пиёнистага раҳми келиб.

— Шу ишимнинг уятлигини,— деди пиёниста тан олиб ва бошини қўйи солди.

— Қайси ишинг?— деб сўради Кичкина шаҳзода, бояқишга ёрдам беришни жон-дилидан истаб.

— Ичишим уят!— деди пиёниста ва қайтиб оғиз очмади.

Анчадан сўнг Кичкина шаҳзода лолу хайрон бўлиб, тагин йўлга тушди.

«Ха, шубҳасиз, катталар жуда-жуда ғалати халқ», деб хаёлидан кечирди йўлида давом этаркан.

XIII

Тўртинчи сайёра корчалон одамга қарашли эди. У шу қадар банд эдики, Кичкина шаҳзода ҳузурига кириб келганида ҳатто бош кўтариб ҳам қарамади.

— Салом,— деди Кичкина шаҳзода.— Папиросингиз ўчиб қолди.

— Иккига уч — беш. Бешга етти — ўн икки. Ўн иккига уч — ўн беш. Салом. Ўн бешга етти — йигирма икки. Йигирма иккига олти — йигирма саккиз. Гугурт чақишга вақт йўқ. Йигирма олтига беш — ўттиз бир. Уф! Жами, демакким, беш юз бир миллиону олти юз йигирма икки минг етти юз ўттиз битта.

— Нима у — беш юз бир миллион?..

— А? Э, ҳалиям шу ерда турибсанми?— Нималигини билмай ҳам қолдим... Ишим шу қадар кўпки! Мен жиддий одамман, валақлаб ўтиришга вақтим йўқ! Иккига беш — етти...

— Нима у — беш юз миллион?..— деб такрорлади Кичкина шаҳзода. У бирор нарса ҳақида сўраркан, то жавоб олмагунича тинчимасди.

Қорчалон одам бошини кўтарди.

— Эллиқ тўрт йилдан буён шу сайёрада яшайман.

Шунча вақт мобайнида менга бор-йўғи уч марта халакит беришди. Биринчи гал, йигирма икки йил муқаддам қаёқдандир бир тиллақўн-ғиз учиб келиб қолганида шундай бўлган эди. У шунақанги шовқин солиб визилладика, мен беихтиёр қўшувда тўртта хато қилиб қўйдим. Иккинчи гал эса ўн бир йил бурун бирданига мени бод тутиб қолди. Ҳадеб қадалиб ўтиравергандан кейин... Мени сайр-томоша қилиб юришга фурсатим йўқ. Мен жиддий одамман. Учунчи гал... мана энди! Демак, жами бўлиши керак эди беш юз миллиону...

— Беш юз миллион нима, ахир?

Қорчалон одам жавоб бермаса қутулмаслигини пайқади.

— Беш юз миллион бу, ҳалиги... бор-ку ҳар замонда осмонда кўриниб қоладиган?

— Нима экан у, пашшами?

— Э, йўғ-э, бор-ку кичкина, ялтирок...

— Арими?

— Йўғ-э! Митти-митти, тилладек чарақлайди, истаган тентак унга боқиши билан хаёли қочиб кетади. Мен жиддий одамман. Хаёл суришга асло вақтим йўқ.

— Ҳа, юлдузларми?

— Э, топдинг, юлдуз.

— Беш юз миллион юлдуз, дегин? Нима қиласан уларни?

— Беш юз миллиону олти юз йигирма икки минг етти юз ўттиз битта. Мен жиддий одамман, аниқликни ёқтираман.

— Ҳўш, шунча юлдузни нима қиласан?

— Нима қиласан, дейсанми?

— Ҳа.

— Ҳеч нарса қилмайман. Мен уларга эгалик қиламан, холос.

— Юлдузларга эгалик қиласанми?

— Ҳа.

— Лекин мен йўлда бир қиролни кўрдим, у...

— Қироллар ҳеч кимга эгалик қилолмайди. Улар фақат ҳукм-ронлик қилади. Бу бутунлай бошка нарса.

— Юлдузларга эгалик қилишнинг сенга нима кераги бор?

— Бой бўлиш учун-да, нимага бўларди.

— Бой бўлишнинг нима кераги бор?

— Бой бўлиш, кимдир янги юлдузларни кашф этса, уларга ҳам эгалик қилиш учун керак.

«Буям худди бояги пиёнистага ўхшаб фикрляпти», дея кўнглидан ўтказди Кичкина шахзода ва яна сўроқни давом эттирди:

— Юлдузларга қандай эгалик қилиш мумкин?

— Юлдузлар кимники?— деб сўради қорчалон энсаси қотиб.

— Билмадим. Ҳеч кимники.

— Демак, меники бўлади. Чунки мен буни биринчи бўлиб ўйлаб топдим.

— Шунинг ўзи басми?

— Албатта-да. Айтайлик, кўзадан олмос топиб олсангу эгаси бўлмаса, у сеники бўлади. Агар мияннга тўсатдан бирон-бир фикр келиб қолса, дарров унга патент оласан: у энди буткул сеники. Мен юлдузларга шунинг учун ҳам эгалик қиламанки, менгача ҳеч ким уларга эгалик қилишни хаёлига ҳам келтирмаган эди.

— Тўғри,— деди Кичкина шахзода.— Ҳар қалай, айт-чи, сен уларни нима қиласан?

— Улар устидан ҳукмимни юргизаман,— деди қорчалон.— Тинимсиз санаб тураман. Бу жудаям қийин иш. Аммо мен жиддий одамман.

Бирок Кичкина шахзодага бу изоҳ кифоя қилмади.

— Дейлик, менинг шоҳи рўмолчам бўлса, уни бўйнимга ўраб ўзим билан олиб кетишим мумкин,— деди у.— Мабодо, менинг бир гулим бўлса, узиб олиб кетишим мумкин. Лекин сен юлдузларни ўзинг билан бирга олиб кетолмайсан-ку!

— Тўғри, аммо мен уларни банкка қўйишим мумкин.

— Қандай қилиб?

— Мана бундай қилиб: қоғозга қанча юлдузим борлигини ёзиб чиқаман-да, кейин шу қоғозни тортмага солиб қулфлаб қўяман.

— Бўлдими шу билан?

— Шунинг ўзи кифоя.

«Қизиг-а!— деб ўйлади Кичкина шахзода.— Ҳатто шоирона ҳам. Аммо унчалик жиддий иш эмас».

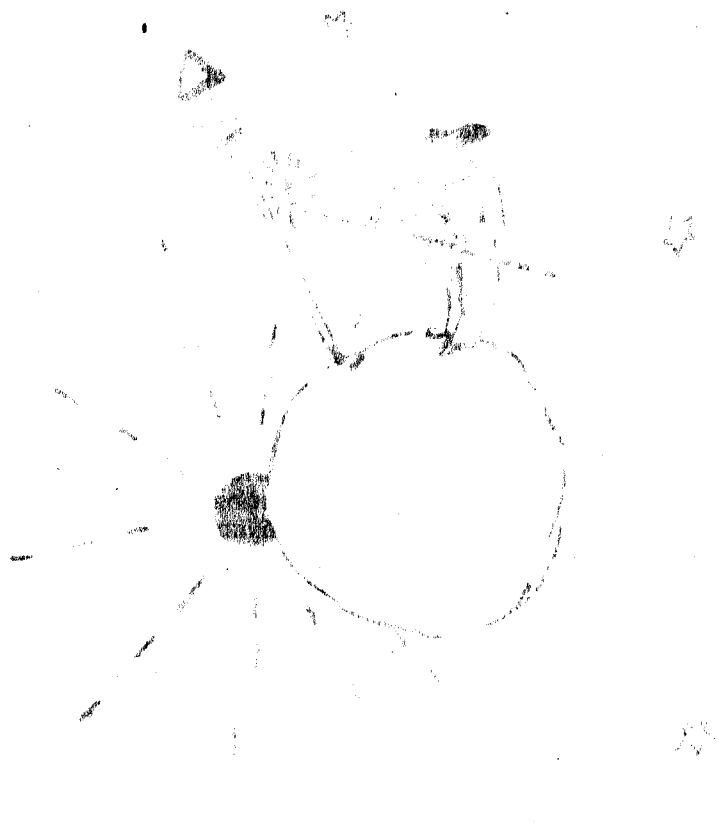
Нима жиддий, нима ножиддий — буни Кичкина шахзода катталар сингари эмас, ўзинча тушунарди.

— Менинг феруза гулим бор, уни ҳар куни эрталаб суғораман,— деди у.— Учта вулкони бор, ҳар ҳафтада уларни тозалаб тураман. Биттаси сўнган, уни ҳам тозалайман, ҳар эҳтимолга қарши. Гулимга ҳам, вулкониларимга ҳам менинг уларга эгалик қилишимдан наф бор. Юлдузларга эса сенинг эгалигингдан зиғирдек ҳам наф йўқ...

Қорчалон нимадир демокчи бўлиб оғиз жуфтлади-ю, бироқ жавоб тополмади. Кичкина шахзода йўлига жўнади.

«Йўқ, катталар чиндан ҳам ниҳоятда антиқа халқ», дея соддалик билан кўнглидан кечирди у йўлида давом этаркан.

Бешинчи сайёра жудаям гаройиб эди. У бошка сайёраларнинг хаммасидан кичкина бўлиб, сатхига бор-йўғи битта фонус чирок билан чароғбон жойлашган эди. Кичкина шахзода, бепоён коинот каърида гарддек бўлиб кетган, на бирорта уй, на бирорта тирик жон бўлган бу митти сайёрада чирок билан чароғбоннинг нима

кераги борлигига мутлақо тушуна олмади.

«Эхтимол, бу одам ҳам тентакдир. Аммо у қирол, шухрат-параст, пиёниста ва корчалон сингари тентак эмас. Унинг ишида, ҳар қалай, маъно бор. У фонусини ёккан пайтда гўё яна бир юлдуз чакнагандек ёки яна бир гул очилгандек бўлади. Чироғини ўчирган пайтда эса, гўё юлдуз сўнгандек ёки гул сўлгандек бўлади. Жудаям ажойиб машгулот экан. Бу чинакамига фойдали бўлса керак, чунки гўзал иш».

Сайёранинг рўпарасига етиб келгач, у эхтиром билан чароғбонга таъзим қилди.

- Салом,— деди у.— Нега ҳозир чироғингни ўчирдинг?
- Шарт шундай,— деб жавоб берди чароғбон.— Салом.

— Қанака шарт?

— Чирокни кечкурун ўчиришим керак. Окшоминг хайрли бўлсин! У шундай деб чирокни яна ёкди.

— Ундай бўлса, нега тагин ёкдинг?

— Шарт шундай,— деб такрорлади чароғбон хорғин.

— Тушунмадим,— деди Кичкина шахзода тан олиб.

— Тушунадиган нарсанинг ўзи йўқ,— деди чароғбон.— Шарт бўлгандан кейин бажариш керак. Салом!

Шундай деб чирокни ўчирди-да, кизил катакли рўмолча билан пешонасини артиб:

— Касбим жуда оғир,— деди.— Бир пайтлар бунинг маъноси бор эди. Чирокни кечкурун ёқардим, эрталаб ўчирардим. Ихтиёримда дам олишга бир кун, ухлашга бир кеча қоларди...

— Хўш, кейин шарт ўзгариб қолдими?

— Шарт ўзгармади,— деди чароғбон.— Ҳамма бало шунда-да! Менинг сайёрам кундан-кунга тезроқ айланмоқда, шарт эса ҳамон ўша эскилигича қоляпти.

— Энди нима қиласан?— деб сўради Кичкина шахзода.

— Нимаям қилардим? Сайёра бир дақиқа ичида тўла айланиб чиқади, нафас ростлашга бир сония ҳам фурсатим қолмайди. Чирокни ҳар дақиқада ёқиб-ўчиришга мажбурман.

— Ана холос! Роса қизиқ-ку! Демак, сенинг сайёрангда куннинг узунлиги бор-йўғи бир дақиқа экан-да!

— Нимаси қизиқ экан бунинг,— деди чароғбон эътироз билдириб.— Мана, ҳозир иккаламиз бир ойдан буён гаплашиб турибмиз.

— Бир ойдан буён?!

— Ҳа-да. Ўттиз дақиқа. Ўттиз кун. Окшоминг хайрли бўлсин! У шундай деб яна чирокни ёкди.

Кичкина шахзода чароғбонга тикилиб қолди. Аҳдига содиқ бу одам унга ҳаммадан кўра кўпроқ ёккан эди. Бир пайтлар ўзининг қуёш ботишини яна бир марта томоша қилиш учун курсичани нари-бери суриб юрганлари ёдига тушиб кетдию бу янги дўстига ёрдам бергиси келди.

— Менга қара,— деди у чароғбонга,— бир йўли бор: сен хоҳлаган пайтингда дам олишинг мумкин, фақат...

— Менинг доим дам олгим келади,— деди чароғбон.

Аҳдга содиқ қолиб ҳам данғаса бўлиш мумкин-да, ахир!

— Сенинг сайёранг шунчалик кичкинаки,— деб давом этди Кичкина шахзода,— уч хатлаб уни айланиб чиқишинг мумкин. Биласанми, шундай тезлик билан юришинг керакки, қуёш ҳамиша сен тарафда бўлиши лозим. Қачон дам олгинг келса, кетаверасан, кетаверасан... Шунда куннинг узунлиги сен хоҳлаганча давом этади.

— Э, бунинг фойдаси кам,— деди чароғбон.— Мен дунёда ҳамма нарсадан ҳам уйқуни яхши кўраман.

— Унда, аҳволинг чаток,— деди Кичкина шахзода ачиниб.

— Аҳволим чаток,— деб тасдиқлади чароғбон.— Салом.

Шундай деб тагин чирокни ўчирди.

«Ана одам!— деди Кичкина шахзода ўзинча, йўлида давом этаркан.— Ҳойнаҳой қирол ҳам, шухратпарасту пиёниста ҳам, корчалон ҳам ундан нафратланган бўлурди. Аммо, менимча, уларнинг орасида

энг расоси шу. Эхтимол, факат ўзи хакидагина ўйламаслиги учун ҳам у шунакадир».

Кичкина шахзода аста хўрсинди.

«Мана мен дўст тутинишим мумкин бўлган одам,— деб ўйлади яна.— Лекин унинг сайёраси шу қадар кичкинаки, икки киши сиймайди...»

Бу ажойиб сайёрага бошқа бир сабаб туфайли ҳам ачинаётганини тан олмоққа у ботинолмади: бу ерда йигирма тўрт соат мобайнида қуёш ботишни бир минг тўрт юз қирқ марта томоша қилиш мумкин эди-да!

XV

Олтинчи сайёра аввалгисидан ўн баробар катта эди. Унда ёстикдек-ёстикдек китоблар ёзадиган чол яшарди.

— Ана буни қаранг-а! Сайёҳ келди!— деб хитоб қилди у Кичкина шахзодани кўриб.

Кичкина шахзода нафас ростлаш учун стол ёнига ўтирди. Бениҳоя кўп йўл юриб обдан чарчаган эди у!

— Қаердансан?— деб сўради чол.

— Бу катта китобингиз нимаси?— деб сўради Кичкина шахзода.— Бу ерда нима қилиб ўтирибсиз?

— Мен географман,— деди чол.

— Географ дегани нима?

— Бу дегани — дарёю денгизларнинг, шахар ва тоғларнинг, чўлу биёбонларнинг қаерда жойлашганини биладиган одам.

— Э, зўр экан!— деди Кичкина шахзода.— Чиндан ҳам, мана буни хақиқий иш деса арзийди!

У шундай деб географнинг сайёрасига назар ташлади. У умрида ҳеч қачон бундай катта сайёрани кўрмаган эди.

— Сайёрангиз жудаям чиройли экан,— деди у.— Айтинг-чи, океанлар борми бу ерда?

— Бунисини билмадим,— деди географ.

— Э-э,— деди Кичкина шахзода ҳафсаласи пир бўлиб.— Тоғ борми, тоғ?

— Билмайман,— деди географ.

— Шахарлар, дарёлар, сахролар-чи?

— Буниям билмайман.

— Ахир сиз географсиз-ку!

— Бўлмаса-чи!— деди чол виқор билан.— Гап шунда-да: мен сайёҳ эмас, географман. Менга сайёҳлар жуда-жуда етишмайди. Чунки шахарлар, дарёю тоғлар, денгизу океанларни, чўлу биёбонларни географлар ҳисоблаб қайд этмайди. Географ — бу катта одам, унинг санғиб юришга вақти йўқ. У ўз кабинетидан чикмайди, аммо сайёҳатчиларни қабул қилиб, уларнинг ҳикояларини ёзиб олади. Агар уларнинг бирортаси кизикроқ воқеани айтиб берса, географ хужжат тўплаб, шу сайёҳнинг бамаъни одамми ёки бетайинлигини текширади.

— Нима учун?

— Чунки сайёҳ алдаб уйдирмаларни сўзлаган бўлса, жуғрофия дарсликлари чалкашиб кетади-да. Агар у кўпроқ ичадиган бўлса, тагин ташвиш ортди, деявер.

— Нега?

— Негаки, пиёнисталарнинг кўзига ҳамма нарса иккита бўлиб кўринади. Унинг гапига ишониб, географ битта тоғни иккита деб ёзиб қўйиши мумкин.

— Мен бир одамни билардим... Ундан ёмон сайёҳ чикарди,— деб қўйди Кичкина шахзода.

— Бўлса бордир. Хўш, шундай қилиб, агар сайёҳ бамаъни одам бўлиб чикса, кейин унинг кашфиёти текширилади.

— Қандай текширилади? Бориб кўриб келинадими?

— Э, йўқ. Бу жудаям мураккаб иш. Шунчаки, сайёҳдан кашфиётини тасдиқлайдиган ашёвий далил талаб этилади, холос. Масалан, агар у улкан бир тоғни кашф этган бўлса, ундан катта-катта харсангтошларни олиб келиб кўрсатиши керак.— Географ бирданига хаяжонга тушди.— Э, айтмоқ-чи, ўзинг ҳам сайёҳсан-ку! Хойнаҳой, гоят узокдан келгандирсан. Менга ўз сайёранг хақида гапириб бер!

Географ олдидаги қалин дафтарини очди-да, қалам йўна бошлади. Сайёҳларнинг ҳикоялари аввал қаламда ёзиб олинади, кашфиётни тасдиқлайдиган ашёвий далил келтиргачгина, уларнинг хотираларини сиёҳ билан ёзиш мумкин.

— Қулоғим сенда,— деди географ.

— Ҳе, менинг сайёрамда унчалик кизик нарса йўқ,— деди Кичкина шахзода.— У ерда ҳамма нарса ниҳоятда кичкина. Учта вулқон бор, иккитаси уйғок, биттаси аллақачон сўнган. Лекин билиб бўлмайди-да.

— Ҳа, билиб бўлмайди,— деб маъқуллади географ.

— Кейин, менинг бир гулим бор.

— Гулларни ҳисобга олмаймиз,— деди географ.

— Нимага?! Ахир, у жудаям чиройли-ку!

— Чунки, гуллар эфемер саналади.

— «Эфемер»ингиз нимаси?

— Жуғрофия китоблари — дунёдаги энг қимматбаҳо китоблардир,— деб тушунтирди чол.— Улар ҳеч қачон эскирмайди. Зеро, тоғнинг ўз ўрнидан қўзғалиши камдан-кам учрайдиган ходиса. Ёки океаннинг қуриб қолиши... Биз фақат мангу ва турғун нарсалар хусусидагина ёзамиз.

— Бирок, сўнган вулкон қайтиб уйғониши мумкин-ку,— деб унинг гапани бўлди Кичкина шахзода.— «Эфемер» дегани нима ўзи?

— Вулкон уйғоқми, сўнганми, буни биз, географлар учун аҳамияти йўқ,— деди географ.— Мухими шундаки, у тоғ. Тоғ эса ўзгармайди..

— «Эфемер» дегани нима?— деб тагин такрорлади Кичкина шахзода.

— Бу — ҳадемай йўқ бўладиган нарса, дегани.

— Менинг гулим ҳам ҳадемай йўқ бўладими?

— Албатта.

«Менинг феруза гулим, менинг ягона қувончим мангу эмас экан,— деб андух билан шивирлади Кичкина шахзода.— У бало-қазолардан, офату тўфонлардан ўзини қандай асрайди? Бор-йўғи тўрттагина тикани бўлса. Мен уни ташлаб кетдим, хувиллаган сайёрамда ёлғиз ўзи қолган эди-я!»

Шундагина у тарк этилган гулига беҳад ачиниб кетди, дилини гусса чулғади. Аммо шу ондаёқ журъатини тўплаб:

— Энди мен қаёққа борсам экан, нима маслаҳат берасиз?— деб сўради.

— Ер деган бир сайёра бор, шунга бориб кўр,— деб жавоб берди географ.— Унинг нуфузи чакки эмас...

Кичкина шахзода йўлга тушди, аммо фикри-ёди сайёрасида қолган ёлғизгина гулда эди.

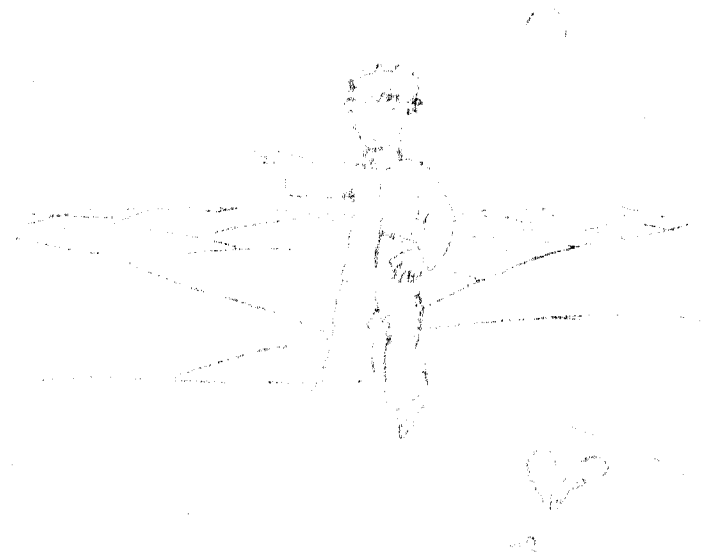
XVI

Шундай қилиб, у кадамранжида қилган еттинчи сайёра Ер эди.

Ер — оддий сайёралардан эмас! Бунда бир юз йигирмата кирол (негр кироллари ҳам шунга киради, албатта), етти минг географ, тўққиз юз минг корчалон, етти ярим миллион пиёниста, уч юз ўн бир миллион шухратпараст, хуллас, жами икки миллиардга яқин катта одам мавжуд.

Ернинг нақадар катталиги ҳақида сизга бирмунча тасаввур бермоқ учун шуни айтиш билангина кифояланаман: электр кашф этилгунига қадар олти қитъада чароғбонларнинг тўрт юз олтмиш икки минг беш юз ўн бир кишидан иборат улкан лашкари тутиб туриларди.

Агар четдан разм солинса, бу қойилмақом бир томоша бўларди. Бу улкан лашкарнинг хатти-ҳаракатлари гўё балетдагидек аниқ бир қоидага бўйсунарди. «Саҳна»га биринчи бўлиб Янги Зеландия ва Австралиядаги чароғбонлар чиқишарди. Улар чирокларини ёқиб, ухлагани кетишарди. Кейин Хитой чароғбонларининг навбати келарди. Ўз «ракси»ни адо этиб, улар ҳам парда ортига ғойиб бўлишарди. Улардан сўнг Россия ва Хиндистон чароғбонларига гал тегарди. Кейин эса — Африка ва Европа, ундан сўнг Жанубий Америка

ва ниҳоят, Шимолий Америкадаги чароғбонларнинг навбати етарди. Шу тарика ҳеч ким ҳеч қачон адашиб кетмас, ҳамма «саҳна»га ўз вақтида чиқарди. Ҳа, бу чиндан ҳам қойилмақом томоша эди!

Фақат, шимолий кутбдаги ягона фонусни ёқиши лозим бўлган чароғбон билан унинг Жанубий кутбдаги ҳамкасбига ҳаммадан ҳам маза эди, иккаласи ҳам ортикча ташвиш-тараддудсиз яшарди: улар ўз хунарини йилда икки мартагина кўрсатарди, ҳолос.

XVII

Баъзан ҳаддан ташқари суҳандонлик қилгинг келиб қолганда озми-кўпми муболаға қиласан киши. Мана, мен ҳам чароғбонлар ҳақида сўзлайтуриб, ҳақиқатга бирмунча хилоф иш тутдим. Ишқилиб, сайёрамизни яхши билмайдиганларда у ҳақда нотўғри тушунча пайдо бўлмаса бас! Аслида одамлар Ер юзиде унчалик кўп жойни эгалламайди. Агар унда истикомат қиладиган икки миллиард одам тўпланиб, худди митингдагидек елкама-елка турса, улар ортикча қийналиб-нетмай, узунасига кенглиги йигирма миль келадиган майдонга бемалол жойлашган бўлур эди. Бутун инсониятни Тинч океандаги тангадеккина оролчага ҳам сиғдириб юбориш мумкин.

Катталар, албатта, бу гапингизга ишонмайдилар. Улар ўзларини жуда кўп жойни эгаллайдиган чоғлайдилар, ўзларини худди баобаблардек баҳайбат ва улуғвор ҳисоблайдилар. Сиз шунда уларга аниқ ҳисоб-китоб қилиб чиқишни таклиф этинг. Бу гап уларга маъқул бўлади, ахир улар рақам деса ўлиб қолишадими-ку. Сиз эса бу бўлмағур арифметика билан бошингизни котириб ётманг. Унинг сарик чақалик ҳам фойдаси йўқ. Биламан, сиз шундоқ ҳам менга ишонасиз.

Алқисса, Кичкина шахзода Ерға тушгач, атроф-жавонибда бирор тирик жонни кўрмай, беҳад ҳайрон бўлди. Ҳатто, адашиб бошқа сайёрага келиб қолдиммикин, деган ҳаёлга ҳам борди. Бирок шу пайт

оёғи остида, кум узра кулча бўлиб ётган аллакандай кулранг нарса кўзғалиб кўйди.

— Салом,— деди Кичкина шахзода ҳар эҳтимолга қарши.

— Салом,— деб жавоб берди илон.

— Мен қандай сайёрага келиб қолдим?

— Ерга,— деди илон.— Африкада турибсан ҳозир.

— Шунақами? Нима, Ерда одам яшамайдими?

— Бу жой — сахро. Сахрода ҳеч ким яшамайди. Аммо Ер катта.

Кичкина шахзода тош устига ўтириб, осмонга тикилди.

— Қани энди, юлдузларнинг нега чараклашини билсам,— деди у ўйчан оҳангда.— Чамаси, улар, эртами-кечми ҳар ким ўз юлдузини топиб олиши учун чараклаб турса керак. Кўряпсанми, ҳув ана менинг сайёрам — шундоқкина тепамизда... Аммо у қанчалар узоқда, эҳ-хе!

— Чиройли сайёра экан,— деди илон.— Ерга нега келдинг, нима қиласан бу ерда?

— Мен феруза гулим билан уришиб қолдим,— дея икром бўлди Кичкина шахзода.

— Э, шундай дегин...

Иккови ҳам жимиб қолди.

— Одамлар қаёқда, одамлар?— деб тагин сўради ниҳоят Кичкина шахзода.— Сахрода, ҳар қалай, ўзингни ёлғиз сезаркансан киши..

— Одамлар орасида ҳам ўзингни ёлғиз сезаверасан,— деб кўйди илон.

Кичкина шахзода унга синчиклаб тикилди.

— Ғалати жонивор экансан,— деди у.— Йўғонлигинг бармоқдек келмайди-ю...

— Аммо мен киролнинг бармоғидан кўра кўпроқ қудратга эгаман,— деб эътироз билдирди илон.

Кичкина шахзода кулимсиради:

— Наҳотки сен шу қадар қудратли бўлсанг? Лоақал панжанг ҳам йўқ-ку. Сен ҳатто саёҳат қилишга ҳам ярамайсан...

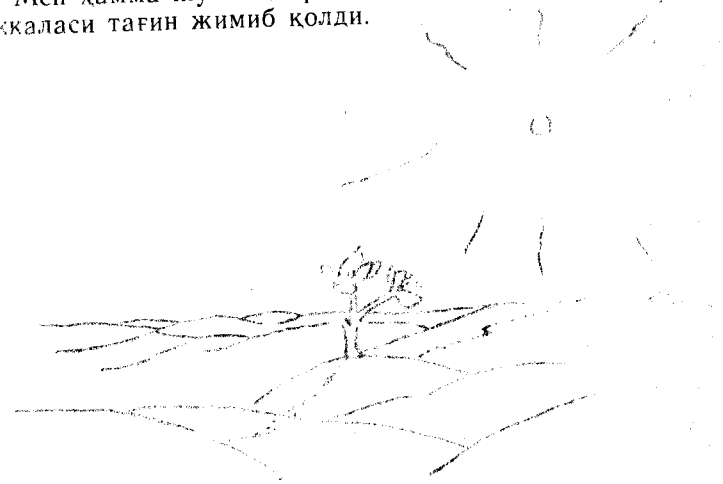
— Мен сени бирорта кема элтолмайдиган олис манзилларга олиб кетишим мумкин,— деди илон, сўнг Кичкина шахзоданинг болдирига халқа бўлиб чирмашди.— Қимгаки тегсам, уни аслига — тупроққа айлантираман,— деди у.— Аммо сен юлдуздан тушиб келгансан, юлдуздек поксан...

Кичкина шахзода индамай тураверди.

— Сенга раҳмим келади,— дея давом этди илон.— Тош-метин бу заминда сен шу қадар заиф, ожизсанки... Ёдингда бўлсин, қачонки олисда қолган сайёрангни эслаб юрагинг ғуссага тўлса, мен сенга ёрдам қилишим мумкин. Мен...

— Гапингни жуда яхши тушундим,— деди Кичкина шахзода.— Аммо нега доим жумбок билан сўзлайсан?

— Мен ҳамма жумбокларни ҳал этаман,— деди илон. Иккаласи тагин жимиб қолди.

XVIII

Кичкина шахзода саҳрони кесиб ўтди-ю, ҳеч кимни учратмади. Йўлда фақат нимжонгина, рангпар бир гулга дуч келди.

— Салом,— деди Кичкина шахзода.

— Салом,— деб жавоб қайтарди гул.

— Одамлар қаёқда?— деб мулоғим оҳангда сўради Кичкина шахзода.

Қулларнинг бирида ёнгинасидан ўтиб кетаётган қарвонга гулнинг кўзи тушиб қолган эди.

— Одамлар дейсанми? Ҳа-а... Улар, чамаси, бештами-олтита эди. Мен уларни кўп йил бурун кўрган эдим. Аммо уларни қаердан излаш кераклигини билмайман. Шамолдек учиб юришади, илдири йўқ уларнинг, шунинг учун ҳам топиш кийин.

— Хайр, яхши кол,— деди Кичкина шахзода.

— Хайр,— деди гул.

XIX

Кичкина шахзода баланд тоққа чиқиб борарди. Шу пайтгача у ўзининг тиззасидан келадиган учта вулконида бошқа бирорта тоғни кўрмаган эди. Сўнган вулкон унга курси бўлиб хизмат қиларди. Шу сабабли, у ҳозир бу юксак тоғдан туриб сайёрани бошдан-оёқ кўздан кечирса бўлар, ундаги жамики одамларни ҳам кўрсам керак, деган фикрга келди. Бирок тоғ тепасига чиқиб боргач, игнадек ўткир ва ингичка чўккиларгагина кўзи тушди, холос.

— Салом,— деди у хар эҳтимолга қарши.

— Салом... салом... лом...— дея акс садо янгради.

— Сиз кимсиз?— деб сўради Кичкина шахзода.

— Сиз кимсиз... кимсиз... кимсиз...— дея акс садо янгради яна.

— Келинлар, дўст бўлайлик, мен яккаю ёлғизман,— деди у.

— Яккаю ёлғиз... ёлғиз...— дея акс садо янгради.

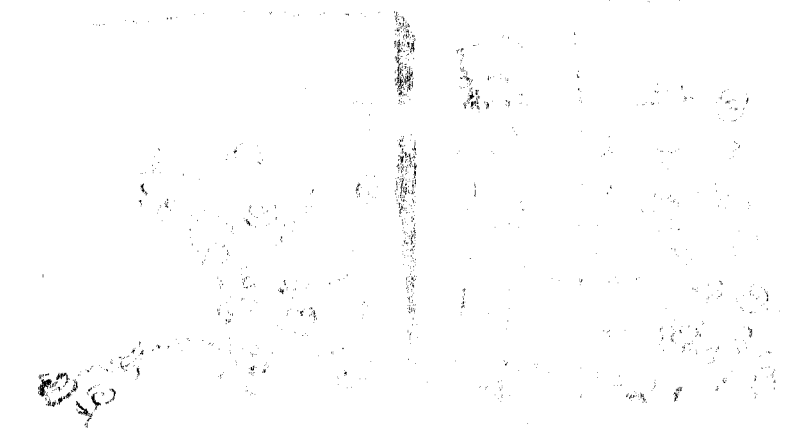
«Шунчалик ҳам ғалати сайёра бўладими!— деб ўйлади Кичкина шахзода.— Яп-яланғоч, тап-такир, ҳамма томони игна. Одамларида қувваи ҳофиза ҳам етишмас экан. Айтган гапингни такрорлашдан бошқа нарсани билмайди... Уйимда феруза гулим бор эди, у менинг кўрар кўзим, қувончим эди, у ҳаминча биринчи бўлиб сўйларди».

XX

Кичкина шахзода кум барханлари аро, қоя ва музликлар аро узок кезиб юрди ва ниҳоят, йўлга тушиб олди. Хар қандай йўл эса одамзод ҳузурига элтади.

— Салом,— деди у.

Унинг қаршисида гул-чечакларга тўла бир чаманзор ястаниб ётарди.

— Салом,— деб жавоб кайтаришди гуллар.

Шунда Кичкина шахзода бу гулларнинг барчаси унинг феруза гулига ўхшаш эканини пайқади.

— Тўхтанг, сизлар кимсиз?— деб сўради у лол бўлиб.

— Бизлар — гулмиз,— деб жавоб беришди гуллар.

— Шунақами...— деди Кичкина шахзода бўшашиб.

Сўнг дафъатан ўзини бениҳоя бахтсиз сизди. Феруза гул унга, бутун оламда мен каби зебо санам йўқ, деб айтган эди. Мана, ҳозир пойидаги бу чаманзорда эрка гули янглиғ гулларнинг беш мингтаси ял-ял товланиб турибди!

«Агар буни кўрса, у қанчалар хафа бўларди-я!— деб ўйлади Кичкина шахзода.— Чамаси, кулгили кўринмаслик учун у зўр бериб йўтала бошлаган, ўзини ҳатто жон таслим қилаётгандек кўрсатган бўлур эди. Мен эса унинг ортидан худди беморнинг ортидан юргандек эргашиб, таскин-тасалли беришга мажбур бўлардим, акс холда, мени ташвишу уятга қўйиш учун ҳам у жон таслим қиларди...»

Кейин хаёлига яна шундай фикр келди: «Мен, ўзимча дунёда танҳо гулга эгаман, деб юрардим, ҳеч қайда унинг тенгию ўхшаши йўқ, деб ўйлардим, ваҳолонки, у оддийгина бир гул экан. Менинг бор буд-шудим ўша оддийгина гулу бўйи тиззамдан келадиган, учта вулкондан иборат эди, унинг ҳам биттаси сўнган, ким билсин, балки абадий уйғонмас... энди менинг подшолигим қолди...»

У майса узра юзтубан тушганча, йиғлаб юборди.

Худди шу пайт рўпарасида Тулки пайдо бўлди.

— Салом,— деди у.

— Салом,— дея алик олди Кичкина шахзода хушфеъллик билан, бироқ теварак-атрофига аланглаб, ҳеч кимни кўрмади.

— Мен бу ердаман,— деган овоз эшитилди яна.— Дарахтнинг тагидаман...

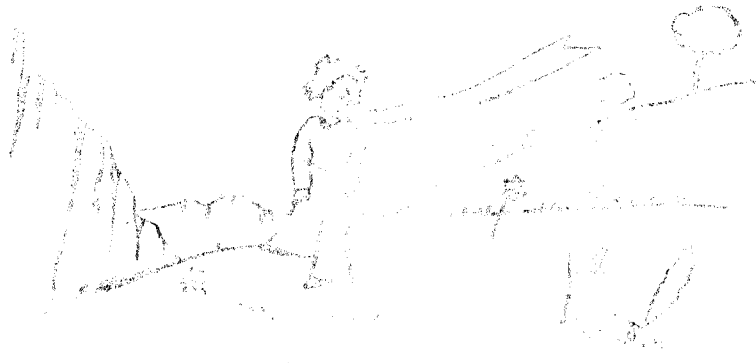
— Сен кимсан?— деб сўради Кичкина шахзода.— Бунчаям чиройлисан!

— Мен — Тулкиман,— деди Тулки.

— Мен билан ўйнагин,— деб ўтинди Кичкина шахзода.— Билсанг, ҳозир шу қадар хафаманки...

— Сен билан ўйнаёлмайман,— деди Тулки.— Мен қўлга ўргатилмаганман.

— Э, кечирасан, бўлмаса,— деди Кичкина шахзода, аммо бир оз ўйланиб:— «Қўлга ўргатилмаган» дегани нима?— деб сўради.

— Бу ерлик эмас экансан-да,— деди Тулки.— Нима излаб юрибсан бу жойларда?

— Одамларни излаяпман,— деди Кичкина шахзода.— «Қўлга ўргатиш» дегани нима?

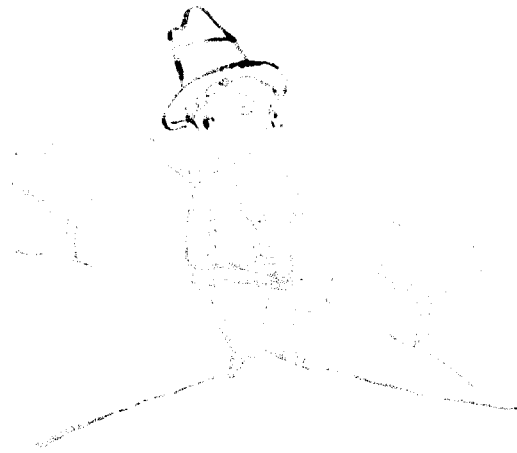
— Одамларни излаяпман дегин? Уларнинг ёнида қуроли бўлади, шуни тақиб овга чиқишади. Жуда чаток-да, шуниси. Улар товук ҳам боқишади. Ягона маъкул иши шу уларнинг. Сен товук изламаяпсанми?

— Йўқ,— деди Кичкина шахзода.— Мен дўст излаб юрибман. Хўш, «қўлга ўргатиш» дегани нима?

— Бу алақачонлар унут бўлиб кетган тушунча,— деб тушунтирди Тулки.— Бу дегани — ришталар боғламоқ демакдир.

— Ришта боғламоқ?

— Худди шундай,— деди Тулки.— Ҳозир сен мен учун дунёдаги ўзингга ўхшаган юз минг боланинг бирисан, холос. Ҳозирча сен менга керак эмасан, мен ҳам сенга керак эмасман. Мен ҳам сенга ҳозир дунёдаги юз минглаб тулкининг бириман, холос. Аммо бордию сен мени қўлга ўргатсанг, иккимиз бир-биримизга керак бўлиб

коламиз. Сен мен учун дунёдаги ягона одамга айланасан. Мен ҳам сен учун дунёда ягонага айланаман...

— Тушунгандек бўляпман,— деди Кичкина шахзода.— Бир гул бор эди... чамаси, у мени қўлга ўргатган экан...

— Бўлиши мумкин,— деб тасдиқлади Тулки.— Ер юзида нималар бўлмайди, дейсан.

— Бу воқеа Ерда бўлмаган,— деди Кичкина шахзода.

Тулки ҳайрон қолди:

— Қаерда бўлган? Бошқа сайёрадами?

— Ҳа.

— Ўша сайёрада ҳам овчилар борми?

— Йўқ.

— Э, соз экан-ку! Товук борми?

— Йўқ.

— Бир қам дунё дегани шу экан-да!— деб хўрсинди Тулки. Аммо зум ўтмай, тагин сўз бошлади:— Ҳаётим жудаям зерикарли. Мен товукни пойлайман, одамлар эса мени пойлайди. Товукниям ҳаммаси бир хил, одамниям. Шунинг учун ҳаётим мудом зерикиш билан ўтади. Агар сен мени қўлга ўргатсанг, қоронғи турмушимга нур кирарди. Шунда сенинг оёқ товушларингни мен минглаб одам ичидан ажрата оладиган бўламан. Ҳозир одам шарпасини сезсам, бас, дарҳол бекиниш пайига тушаман. Аммо мени қўлга ўргатсанг борми, қадам олишинг худди оҳанрабо мусиқа янглиғ мени ўзига чорлайдию яшириниб ётган жойимдан истикболингга югуриб чиқаман. Ундан кейин, хув анави буғдойзорни кўряпсанми? Қара, буғдой фарқ пишиб ётибди. Мен дон-дун емайман, ғалла билан ишим йўқ. Буғдойзор далаларнинг мен учун ҳеч қандай маъноси йўқ. Бунинг қанчалар қайғули эканини билсанг эди! Сенинг сочларинг ажойиб, тилларанг товланади. Агар мени қўлга ўргатсанг, шундай соз бўладики! Олтин тусли буғдойзор энди менга сени эслата бошлайди. Ва шунда мен бошоқларнинг шамолда чайқалишини яхши кўриб қоламан...

Тулки жимиб колди, Кичкина шахзодага узок термилди, ниҳоят:

— Илтимос... мени қўлга ўргатгин,— деди.

— Жоним билан ўргатардим, — деди Кичкина шахзода, — лекин вақтим зикрок-да. Мен ҳали дўстлар орттиришим, жуда кўп нарсаларни билиб олишим керак.

— Фақат қўлга ўргатилган нарсаларнигина билиб олиш мумкин,— деди Тулки.— Ҳозир одамларнинг бирор нарсани билишга вақти қолмаган. Ҳамма нарсани тайёрлигича магазиндан олишади.

Лекин дўст сотадиган магазин йўқ-да, шунинг учун ҳам одамлар энди дўст орттирмайди. Агар дўст орттирмокчи бўлсанг, мени қўлга ўргатакол!

— Хўп, бунинг учун нима қилиш керак?— деб сўради Кичкина шахзода

— Сабр-тоқатни бир жойга йиғиш керак,— деб жавоб берди Тулки.— Дастлаб сал узокрокда, хув анави ердаги майсанинг устига келиб ўтирасан. Мен сенга аввал бир оз ҳадиксираб қарайман, сен бунга индамайсан, майлими? Чунки сўз бир-биримизни англашимизга ҳалақит беради, холос. Кейин эса кун сайин аста-секин яқинрок келиб ўтираверасан...

Эртасига Кичкина шахзода яна шу жойга келди.

— Яхшиси, ҳар куни бир пайтда кела қолгин,— деб илтимос қилди Тулки.— Масалан, агар соат тўртда келадиган бўлсанг, мен соат учдан ўзимни бахтиёр хис қила бошлайман. Муддат яқинлашган сари бу кувонч орта боради. Соат тўртда эса юрагим ҳаяжонга тўлиб шодумонлик билан тепа бошлайди. Ана шундагина мен бахт-саодатнинг кадрили сезаман! Бордию сен ҳар куни ҳар хил вақтда

келадиган бўлсанг, мени бу бахтиёрлик туйғусидан маҳрум қиласан... Расм-русми тўғри бажо келтириш керак.

— Расм-русм нима?— деб сўради Кичкина шахзода.

— Буям аллақачон унутилган нарса,— дея тушунтирди Тулки.— У шундай бир нарсаки, у туфайли қайсидир бир кун бошқа кунларга мутлақо ўхшамайди, у туфайли қайсидир давр бошқа даврларга мутлақо ўхшамайди. Масалан, менинг пайимда юрадиган овчиларда шундай расм-русм бор: улар пайшанба кунлари кишлоки оймқизлар билан кўнгилхушлик қилишади. Шунинг учун ҳам пайшанба дегани жуда ажойиб кун-да! Шу кунлари мен аста сайр қилгани чиқаман, ҳатто узумзорнинг чеккасигача бемалол бораман. Агар овчилар маълум кунларда эмас, хоҳлаган пайтларида кўнгилхушлик қилаверсалар, ҳамма кунлар бир хил бўлиб қоларди, унда мен ҳордиқ нималигини билмай ўтиб кетардим.

Шу тарика Кичкина шахзода Тулкини қўлга ўргатди. Мана, ниҳоят айрилиқ чоғи ҳам етди.

— Энди сени эслаб йиғлаб юраман,— дея хўрсинди Тулки.

— Айб ўзингда,— деди Кичкина шахзода.— Сени ранжитишни сира-сира истамасдим, ахир, ўзинг айтган эдинг-ку, мени қўлга ўргат, деб...

— Ха, албатта,— деди Тулки.

— Лекин йиғлайман, деяпсан-ку!

— Албатта йиғлайман-да.

— Демак, сени қўлга ўргатиб нотўғри қилибман-да.

— Йўқ,— деб бош чайкади Тулки,— бундан хафа эмасман. Эсингдами, олтин бошок ҳақида сенга айтган гапларим?— У жимиб колди, орадан сал ўтгач, тагин кўшиб қўйди:— Ўша гулзорга яна бир марта бориб қарагин, феруза гулингнинг оламда чиндан ҳам ягона эканига ишонч ҳосил қиласан. Қайтиб келганингдан сўнг, хайрлашар чоғи сени яна бир сирдан огоҳ этаман. Майли, бу сенга менадан ҳадя бўлсин.

Кичкина шахзода чаманзорга қараб кетди.

— Сизлар менинг феруза гулимга сираям ўхшамайсизлар,— деди уларга.— Сизлар ҳали ҳеч нима эмассизлар, чунки сизларни бирор кимса қўлга ўргатган эмас, сизлар ҳам бирор кимсани қўлга ўргатган эмассизлар. Менинг Тулким ҳам аввал шундай эди, юз минглаб бошқа тулкилардан асло фарқи йўқ эди. Аммо мен у билан дўст тутиндим, энди у мен учун ёруғ оламдаги ягона тулкига айланди.

Гуллар хижолатдан кип-кизариб кетишди.

— Сизлар чиройлисизлар, аммо дилингиз бўм-бўш,— дея давом этди Кичкина шахзода.— Сизларни деб одамнинг қурбон бўлгиси келмайди. Албатта, феруза гулимга тасодифан кўзи тушиб қолган ўткинчи уни сўзсиз сизларга ўхшайди, деб айтиши мумкин. Аммо унинг ёлғиз ўзи менга сизларнинг барчангиздан кўра кадрлироқ. Чунки мен ҳар куни сизларни эмас, уни суғорганман-да. Парда тортиб, шиша қалпоқ тутиб сизларни эмас, уни изғирину совуқлардан асраб-авайлаганман. Уни деб, капалаклар тезроқ очилиб чикиб у билан ўйнасин, деб ғумбаклар олиб келганман. Мен унинг арзу додини ҳам, нозу фироғини ҳам эшитганман, ҳатто сукутга чўмган чоғларида ҳам кўнглини сезиб турганман. У — меники, у менинг ёлғизим, ягонам...

Шундан сўнг Кичкина шахзода Тулкининг ёнига қайтиб келди:

— Хайр, яхши кол...— деди у.

— Хайр, яхши бор,— деди Тулки.— Мана сенга айтмоқчи бўлган сирли гапим: фақат кўнгил кўзигина очиқ, энг асосий нарсани кўз билан кўролмайсан.

— Энг асосий нарсани кўз билан кўролмайсан,— деб такрорлади Кичкина шахзода, бу ҳикматни эслаб қолиш учун.

— Гулинг сенга шунинг учун ҳам кадрлики, унга кўнглингни бергансан.

— Чунки унга кўнглимни берганман ...— деб такрорлади Кичкина шахзода яхшироқ эслаб қолиш учун.

— Одамлар бир ҳақиқатни унутдилар,— деди Тулки,— аммо сен асло ёдингдан чиқарма: кимники қўлга ўргатган бўлсанг, унинг тақдирига ҳамиша жавобгарсан. Унутма, феруза гулинг учун ҳам жавобгарсан.

— Феруза гулим учун жавобгарман ...— деб такрорлади Кичкина шахзода яхшироқ эслаб қолиш учун ...

XXII

— Салом,— деди Кичкина шахзода.

— Салом,— деб жавоб қилди бекат назоратчиси.

— Нима қилиб турибсан бу ерда?— деб сўради Кичкина шахзода.

— Йўловчиларни саралаяпман,— деди назоратчи.— Мингтамингта қилиб поездга ўтқазаман-да, бирини ўннга, иккинчисини сўлга жўнатаман.

Шу пайт ёп-ёруғ деразаларининг ойналарини ярқиратганча тезюрар поезд гумбурлаб ўтиб қолди. Бекат назоратчисининг дўкончаси ҳам зириллаб кетди.

— Намунча шошади бу?— деб ҳайрон бўлди Кичкина шахзода.— Шунчалик ошикиб нимани излайди?

— Буни ҳатто машинистнинг ўзиям билмайди,— деди назоратчи.

Иккинчи томонга ҳам тезюрар бир поезд пишқирганча шовқин солиб ўтиб кетди.

— Бу боя ўтиб кетганга етиб олмоқчимиз?— деб сўради Кичкина шахзода.

— Э, каёқда,— деди назоратчи.— Вагоннинг ичида ҳозир ҳамма ё ухлаб ётибди, ё дераза олдида қўл қовуштирганча эснаб ўтирибди. Фақат болаларгина бурниларини ойнага тираб ташқарига тикилиб кетаётган бўлса керак.

— Фақат болаларгина нима излаб юрганини билади,— деди Кичкина шахзода ўзича.— Улар латта кўғирчоқка ҳам юрак-бағрини бериб меҳр қўяди, шу сабабли у уларга бенихоя кадрли бўлиб қолади. Шу сабабли ҳам боладан кўғирчоғи тортиб олинса, ўқсиб-ўқсиб йиғлайди...

— Уларнинг бахти-да,— деди назоратчи.

XXIII

— Салом,— деди Кичкина шахзода.

— Салом,— деди савдогар.

У ташналикни босувчи, такомиллаштирилган қандайдир бир ичимлик сотиб ўтирарди. Шу ичимликдан беш-олти қултум ичилса бас, кейин бир ҳафта чанқов нималигини билмай юравериш мумкин.

— Буни сотишдан маъни нима?— деб сўради Кичкина шахзода.

— Бу нарса вақтни жуда қаттиқ тежашга ёрдам беради,— деди савдогар.— Мутахассисларнинг ҳисобига қараганда, шу ичимлик туфайли ҳафтасига эллик уч дақиқа тежаш мумкин экан.

— Хўш, ўша эллик уч дақиқада нима қилинади кейин?

— Хоҳлаган ишингни қилаверсан.

«Агар менинг эллик уч дақиқа ортиқча вақтим бўлса эди,— деб кўнглидан ўтказди Кичкина шахзода,— тўппа-тўғри булок бошига борардим...»

XXIV

Фалокатга учраганимга роса бир ҳафта бўлган эди, ғаройиб ичимлик сотадиган савдогар ҳақида эшитгач, сўнги қултум сувимни ичиб тугатдим.

— Ха-а,— дедим Кичкина шахзодага қараб,— бу айтган гапларинг ҳаммаси қизик, аммо мен ҳали самолётимни тузатолганим йўқ, мана, кўрдинг, охириги томчи сувни ҳам қуритдим, агар тўппа-тўғри булок бошига бориб қолсам, мен ҳам ўзимни беҳад бахтиёр ҳисоблардим.

— Мен дўст бўлган Тулки айтардики...

— Азизим, ҳозир тулки-пулкинг қулоғимга кирмайди!

— Нега?

— Чунки ташналикдан ўлиб кетишимга кўзим етиб туриб-

У гап нимадалигини бари бир тушунмади-да, яна эътироз билдирди:

— Дўстинг бўлса яхши-да, кўркмай ўлимга ҳам бораверсанг бўлади. Мана мен Тулки билан дўст бўлганимдан шундай хурсандманки...

«Қандай даҳшатли бало хавф солиб турганини у сезмайдиам, билмайдиам. Умрида ҳеч қачон на очликни, на ташналикни кўрган. Унга куёш нурининг ўзи кифоя...»

Мен буни товуш чиқариб айтмадим, ўзимча ўйладим, холос. Бирок, Кичкина шахзода менга қаради-да, тўсатдан:

— Мен ҳам чанқадим... юр, кудук кидириб кўрамиз,— деди. Мен ҳорғин қўл силтадим: бу поёнсиз саҳрода тусмоллаб кудук излашдан нима маъно бор? Аммо бари бир йўлга тушдик.

Узоқ вақт бир-биримизга чурқ этмай бордик; ниҳоят, қоронғи тушиб, осмонда бирин-кетин юлдузлар чарақлай бошлади. Ташналикнинг зўридан мени бир оз безгак ҳам тутмоқда эди, шу боис юлдузларни тушдагидек элас-элас кўрардим. Кичкина шахзоданинг гапи ёдимга тушиб, сўрадим:

— Демак, ташналик нималигини сен ҳам билар экансан-да? Бироқ у индамади, фақат шунчаки сўзлагандек:

— Сув баъзан юракка ҳам керак бўлади...— деб қўйди. Унинг нима демокчилигини тушунмадиму сўраб ҳам ўтирмадим — уни сўроқ қилишнинг беҳуда эканини яхши билардим.

У ниҳоят ҳолдан тойиб, қумга мук чўкди. Мен ҳам ёнига оҳиста чўзилдим. Алламаҳалгача ҳеч биримиз чурқ этмадик. Бир пайт у секингина:

— Юлдузлар жудаям чиройли, чунки каеридадир гули бор, фақат кўринмайди, холос,— деб қолди.

— Ҳа, албатта,— дедим мен, ой ёғдусида товланиб ётган қум тўлқинларига тикилганча.

— Саҳро ҳам чиройли...— деб қўшиб қўйди Кичкина шахзода. Бу гап чиндан ҳам тўғри эди. Саҳро менга ҳамиша ёқади. Қум барханига чикиб ўтирасан, ҳеч нарса кўринмайди, ҳеч нарса эшитилмайди, аммо бари бир саҳро қўйнида нимадир билинар-билинемас ялтирайди...

— Биласанми, саҳро нима учун яхши?— деди у.— Чунки унинг бағрида, кўз илғамас аллакаерларда булоқлар яширинган бўлади...

Ҳайратдан қотиб қолдим. Бирданига қумлардан таралиб ётадиган сирли ёғдунинг нима эканини англадим. Бир пайтлар, ёш бола чоғида кўхна бир уйда яшардим. Накл қилишларича, бу уйга катта бир хазина кўмилган экан. Равшанки, уни бирор кимса ҳеч қачон топиб ололмади, ким билсин, балки бирор кимса ҳеч қачон кидириб ҳам кўрмагандир. Аммо ўша миш-миш туфайли уй гўё тилсим қилингандек сеҳрли кўринарди — унинг бағрида сир пинҳон эди...

— Ҳа-а,— дедим оҳиста.— Юлдузми, уйми, саҳроми, нимаки бўлмасин, ундаги энг гўзал нарса — кўзга кўринмайдиган нарсадир.

— Дўстим Тулки билан ҳамфикр экансан, жудаям хурсанд бўлдим,— деди Кичкина шахзода қувониб.

Салдан кейин у ухлаб қолди. Мен уни қўлимда кўтарганча йўлда давом этдим. Ўз-ўзимдан ҳаяжонланиб кетган эдим. Назаримда, қўлимда нафис бир хазинани кўтариб бораётгандек эдим. Назаримда, Ер юзида бундан кўра нозик ва нафисроқ ҳеч нарса йўқдек туюларди. Ой ёғдусида унинг бўздек оқарган манглайига, юмук мишжаларига, шамолда тўзғиб ётган тилларанг кокилларига термилиб борарканман, ўзимга-ўзим, буларнинг барчаси — шунчаки кобик, дер эдим. Энг асосий нарсани кўз илғамайди, у сийратда, ботинда пинҳон...

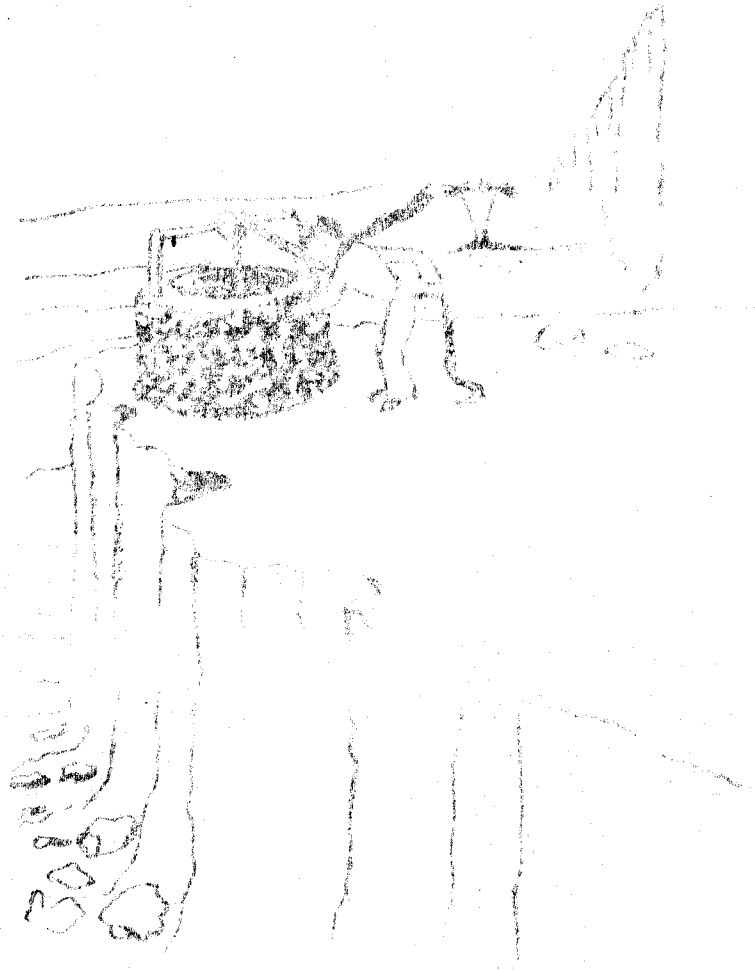
Унинг хиёл очик лабларида табассум ўйнардир, уларга тикилиб туриб ўзимча яна шундай деб ўйладим: мана, Кичкина шахзода, беозоргина ухлаб ётибди, феруза гулига шунчалар садоқатлики, одамнинг беихтиёр кўнгли эриб кетади, гулининг ёди-хаёли, шам шуъласининг шарпасидек, уни бирон зум, хатто уйқусида ҳам тарқ этмайди... Ва шунда мен унинг аслидагидан ҳам кўра нозикроқ эканини англадим. Ахир, шам шуъласини эҳтиёт қилиш керак — кутурган шамол уни ўчириб қўйиши мумкин...

Алқисса, шу тарика йўл юрдиму мўл юрдим ва тонг чоғи бир кудук бошига етиб бордим.

XXV

— Одамлар жон-жаҳди билан тезюар поездларга ошикиб нима излаётганини ўзлари ҳам билмайди,— деди Кичкина шахзода.— Шунинг учун ҳам ором нелигини билмай гоҳ бир томонга, гоҳ иккинчи томонга зир югурадилар...— Хиёл ўтгач, шундай деб қўшиб қўйди:— Лекин бари беҳуда...

Биз топган бу кудук Саҳрои Кабирдаги бошқа кудукларга ўхшамасди. Одатда, бу ердаги кудук қумни нари-бери ўйиб ясалган чуқурчадан иборат бўлади. Бу эса кишлоқларда учрайдиган ҳақиқий кудук эди. Аммо атроф-жавонибда кишлокнинг асари ҳам йўқлиги учун мен буни тушга йўйиб қўяқолдим.

— Ғалати-я,— дедим Кичкина шахзодага,— ҳаммаси тайёр — чамбарак ҳам, челақ ҳам, аркон ҳам...

У кулимсираб кўйди-да, арконни тортиб, чамбаракни буради. Чамбарак худди шалоғи чикқан чархпалакдек ғичирлаб айлана бошлади.

— Эшитяпсанми?— деб сўради Кичкина шахзода.— Кудукни уйғотиб юбордик, ана, энди хиргойи қилишга тушди...

Мен, у чарчаб қолади, деб хавотирда эдим.

— Сувни ўзим тортаман,— дедим шоша-пиша,— сенинг кучинг етмайди.

Сув тўла челақни секин тортиб чиқардим-да, кудукнинг тош қирғоғига авайлаб кўйдим. Қулоғимда ҳамон чамбаракнинг ғичирлаб айланиши акс садо берар, челақдаги сув оҳиста чайқалар, мавжларида куёш шуъласи ўйнар эди.

— Шу сувдан ичгим келяпти,— дея менга жавдираб бокди Кичкина шахзода.— Бир қултум бер...

Шунда мен унинг нима излаб юрганини туйқусдан англадим! Челақни кўтариб, аста лабига тутдим. У кўзларини юмиб олган, хузур қилиб обиҳаёт симираб эди. Бу чинакам бир шодиёна эди. Чунки бу оддий сув эмасди. У саҳрода, юлдузлар остидаги узок саргардонликдан сўнг, чамбаракнинг ғичирлаб айланишидан сўнг, кўлларимнинг ҳаракатидан сўнг бизга муяссар бўлган ноёб, илохий бир неъмат эди. Ғўё юракка тенгсиз малҳам эди у...

— Сенинг сайёрангда,— деди Кичкина шахзода,— одамлар бир чаманзордан беш мингта гул ўстирар экану излаганини тополмас экан...

— Тополмайди,— деб маъқулладим мен.

— Ҳолбуки, улар излаган нарсани бир дона гулдан, бир қултум сувдан ҳам топиш мумкин.

— Тўғри айтасан,— деб тасдиқладим яна.

Кичкина шахзода тағин ўйга чўмди:

— Афсуски, кўзлар басир. Кўнгил кўзи билан излаш лозим.

Сувдан мириқиб ичдим. Нафас олишим енгиллашди. Саҳар чоғи кум худди асалдек тилларанг товланади, унга тикилган сари ўзимни бахтиёр сезардим. Чиндан ҳам, нега, недан қайғу чекай?..

— Сен ваъданнинг устидан чиқинг керак,— деди Кичкина шахзода мулоимлик билан, тағин ёнимга келиб ўтираркан.

— Қанақа ваъда?

— Эсингдами, кўзичоғингга нўхта... бераман, деган эдинг?.. Ахир, мен ўша гулга жавобгарман-ку...

Чўнтагимдан чизган расмларимни олдим. Кичкина шахзода уларни кўздан кечираркан, кулимсиради:

— Баобабларинг худди карамга ўхшайди-я...

Мен бўлсам, баобабни бошлаб чизганман, деб гердайиб юрибман-а!

— Тулқиннинг қулоғи бўлса... шохнинг ўзи! Узунлигини кара-ю!— У яна қулиб юборди.

— Бу гапинг инсофдан эмас, оғайни. Ахир, мен умримда бўғма илоннинг ичкию ташқи кўринишидан бошқа нарсани чизган эмасман-да.

— Майли, ҳечқиси йўқ,— деди у мени юпатиб.— Болалар шундоқ ҳам тушуниб олишади.

Кейин мен унинг кўзичоғига нўхта чизиб бердим. Суратни Кичкина шахзодага бердим у негадир юрагим зирқираб кетди:

— Ниманидир ўйлаб қўйгансану менга айтмаяпсан...

Бирок у индамади.

— Биласанми,— деди ниҳоят,— эртага сизларнинг хузурингизга — Ерга келганимга бир йил тўлади...— У тағин жимиб қолди, бир зум ўтгач:— Мен мана шу атрофга тушган эдим...— деди. Шундай дедию дув қизариб кетди.

Негалигини худо биладию дилимни яна қўрғошиндек ғашлик қоплади. Лекин бари бир юрак ютиб сўрадим:

— Бундан чикдики, бир ҳафта аввал, иккаламиз танишган тонгда, одамзод маконидан минг-минг чақирим узок бу овлоқ ерларда сен ёлғиз ўзинг бежиз кезиб юрмаган экансан-да? Осмондан тушган жойингга қайтиб келаётганмидинг?

Кичкина шахзода баттарок кизариб кетди.

Мен энди ҳадиксираб сўрадим:

— Балки, бир йил тўлгани учун шундай қилмоқчимисан?

У яна лоладек кизарди. У бирорта саволимга жавоб бермади, аммо кип-кизариб кетгани — «ҳа» дегани эмасми?

— Кўркиб кетяпман...— дея сўз бошладим хўрсиниб.

Аммо у гапимни кесди:

— Ишга киришадиган вақтинг бўлди. Туракол, машинангинг ёнига бор. Мен сени шу ерда кутаман. Эртага кечкурун қайтиб келгин...

Аммо бари бир кўнглим тинчимасди. Беихтиёр Тулкини эсладим. Қўлга ўрганиб қолганидан кейин баъзан кўзёш тўкишга ҳам тўғри келади.

XXVI

Кудукдан сал нарида кўхна тош кўрғоннинг вайроналари сақланиб қолган эди. Эртаси окшом ишни тугатиб қайтарканман, узоқдан Кичкина шахзоданинг чолдевор устида оёғини осилтириб ўтирганини кўрдим. Яқинлашгач, овозини ҳам эшитдим.

— Эсингдан чикдими?— дерди у.— Бу гап худди шу ерда бўлмаган эди-ю, лекин...

Чамаси кимдир унга жавоб қайтармоқда эди, чунки шундай деб эътироз билдирди:

— Тўғри, бу гап бундан роппа-роса бир йил аввал бўлган эди, лекин бошқа жойда...

Қадамимни тезлатдим. Аммо деворнинг тагида зоғ ҳам кўринмасди. Бироқ Кичкина шахзода ҳамон ким биландир гаплашиб ўтирарди:

— Албатта-да. Менинг изимни кумдан осонгина топасан. Кейин кутиб тургин, бугун кечаси мен ўша ерга келаман.

Деворнинг олдиғача йигирма қадамлар чамаси қолди, лекин мен хануз ҳеч нарсани кўрмадим.

Бир оз жимликдан сўнг Кичкина шахзода:

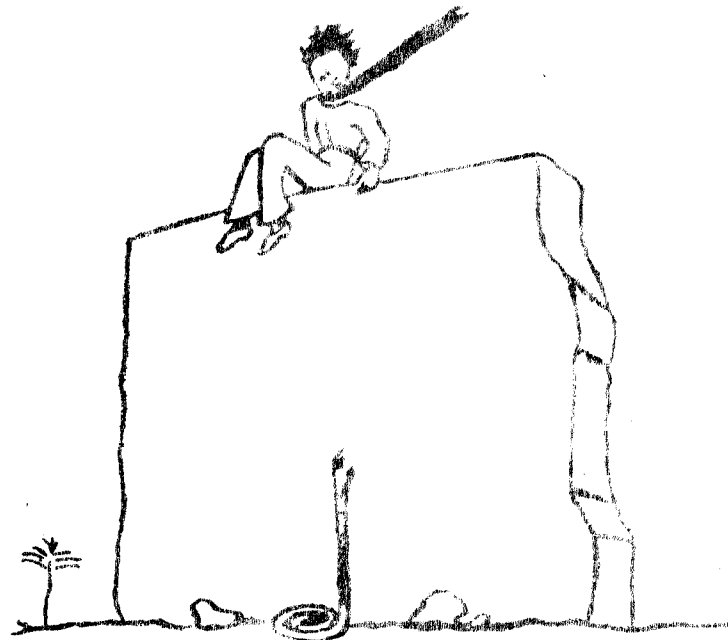
— Захаринг ўткирми ўзи? Ишқилиб, мени кўп қийнамайсанми?— деб сўради.

Турган жойимда қотиб қолдим, юрагим орқамга тортиб кетди, бироқ ҳамон бирор нимани тушунмас эдим.

— Кетақол энди,— деди Кичкина шахзода.— Мен пастга сакрамочкиман.

Шунда оёқ остига қарадим у икки газ нарига сапчиб тушдим! Деворнинг шундоққина тагида, одамни чакса, ярим минутда тил тортмай ўлдирадиган бир илон бўйнини гажак қилганча Кичкина шахзодага тикилиб турарди. Чўнтагимдаги тўппончани пайпаслаганча унга қараб югурдим, аммо илон шарпамни сезиб, қуриб бораётган жилғадек, кум узра аста сирғалганча, билинар-билинемас оҳанрабо сас чиқариб тошлараро ғойиб бўлди.

Роса вақтида етиб келган эканман, боёқиш Кичкина шахзодамни даст кўтариб олдим. Ранги қордек оқариб кетган эди.

— Нима қилганинг бу, болакай!— дедим нафасим тикилиб.— Нега илон билан суҳбат қуриб ўтирибсан?

Шундай деб, унинг доимий йўлдоши — тилларанг шарфини бўйнига тақиб қўйдим, юз-кўзини ювиб, мажбуран сув ичирдим. Аммо бошқа бирор нарсани сўрашга юрагим дов бермади. У менга синчиклаб тикилди-да, бўйнимдан маҳкам қучди. Юрагининг ярадор қушдек бетоқат типирчилаётганини яққол эшитиб турардим.

— Ниҳоят машинангни тузатиб олибсан, жудаям хурсанд бўлдим,— деди у.— Энди бемалол уйингга қайтишинг мумкин...

— Шошма, сен буни қаёқдан билдинг?!

Чунки, барча балоларни доғда қолдириб, самолётимни тузатишга муваффақ бўлганимни айтмоқ учун эндигина оғиз жуфтлаган эдим-да!

У, саволимни одатдагидек жавобсиз қолдириб, шундай деди:

— Мен ҳам бугун уйимга қайтаман.— Кейин ғамгин оҳангда қўшиб қўйди:— Лекин менинг сафарим сеникидан узоқроқ... сеникидан қийинроқ...

Буларнинг барчаси алланечук ғалати эди. Мен уни худди гўдак боладек маҳкам бағримга босиб турардим-у, лекин, назаримда, у гўё оғушимдан сирғалиб чиққанча бўшлиққа сингиб кетаётгандек туюларди, уни тутиб қолишга ўзимни ортик кодир эмасдек ҳис қилардим...

У олис-олисларга ҳорғин, ўйчан термиларкан:

— Менда сенинг кўзичоғинг қолади. Қутичаям. Нўхта ҳам...— деди, дедию ғамгин қулимсираб қўйди.

Мен узоқ қутдим. У гўё аста-секин ўзига келаётгандек эди.

Бирор нарсадан кўрқканга ўхшайсан, болакай...

Кўркмай ҳам бўладими! Аммо у охистагина кулимсиради:

— Бугун кечкурун бундан баттар кўрксам керак...

Муқаррар фалокат туйғуси тагин вужуд-вужудимни музлатиб, қарахт қилиб ташлади. Наҳот, наҳотки, унинг жарангдор кулгисини қайта эшитмасам? Ахир, бу кулги мен учун саҳродаги покиза булок билан баробар-ку!

— Болақай, кулгингни соғиндим, бур кулгин...

Аммо у бунга жавобан:

— Бугун бир йил тўлади,— деди.— Юлдузим бир йил аввал мен кулаб тушган жойга роса рўбарў келади...

— Менга қара, болақай, ахир, буларнинг барчаси — илон ҳам, юлдуз билан учрашув ҳам аҳмоқона бир туш-ку, тўғрими?

Буроқ у гапимга индамади.

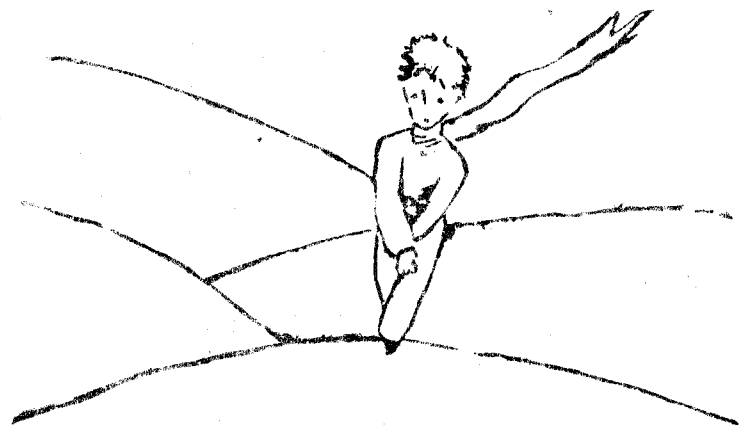
— Энг асосий нарса — кўз билан кўриб бўлмайдиган нарса... — деди у.

— Ҳа, албатта.

— Бу ҳам худди гулга ўхшайди. Агар олис юлдузлардан бирида ўсадиган гулни яхши кўрсанг, кечаси осмонга боқиб ҳузур қиласан. Кўз ўнгингда юлдузларнинг жами гулдек очилиб ётади...

— Албатта...

— Кечаси юлдузларга термиласан. Менинг юлдузим бениҳоя кичкина, уни сенга кўрсатолмайман. Шундай бўлгани тузук. У сен учун осмон тўла юлдузнинг бири бўлиб қолгани маъқул. Шунда сен осмонга боқишни яхши кўриб қоласан... Жамики юлдуз сенга ошно

бўлиб қолади. Кейин, мен сенга нимадир совға ҳам қилмоқчиман... — У шундай деб кулиб юборди.

— Эҳ, болақай, болақай, кулгиларингни қанчалар яхши кўришимни билсанг эди!

— Сенга бермоқчи бўлган совғам ҳам мана шу-да...

— Йўқ-э?

— Ҳар кимнинг ўз юлдузи бор. Баъзиларга, айтайлик, сарбону сайёҳларга — улар йўл кўрсатувчи, баъзиларга эса шунчаки

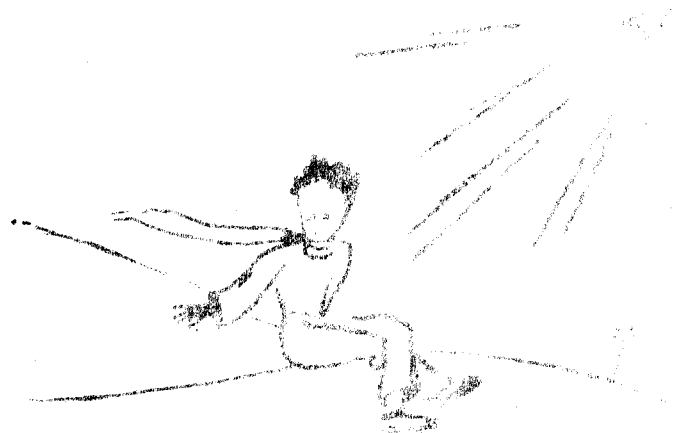
митти шуъла, холос, олимларга — ечиш лозим бўлган масала, мен кўрган корчалонга эса — олтин бўлиб кўринади улар. Аммо бу одамларнинг барчаси учун юлдузлар безабон. Сенинг юлдузларинг эса бутунлай ўзгача бўлади...

— Ўзгача дейсанми?

— Кечалари осмонга боқасану мен яшайдиган, менинг кулгим янграётган юлдузларнинг барчаси жилмайиб кулаётгандек туюлади. Ҳа, сенинг кула биладиган юлдузларинг бўлади!

У шундай деди-ю, кулиб юборди.

— Юпанганингдан кейин эса (охир-оқибат доим юпанасан бари бир) қачондир мен билан ошна бўлганингни эслаб, юрагинг қувончга тўлади. Сен ҳамиша менинг дўстим бўлиб қоласан, ҳамиша менга кўшилиб кулишни истаб юрасан. Баъзан деразангни мана шундай ланг очиб юборасану шодумон бўлиб кетасан... Шунда дўстларинг, нега у осмонга боқиб бунчалар хурсанд бўлаётган экан, деб қаттиқ

хайрон бўладилар. Сен бўлса уларга: «Ҳа, ха, мен доимо юлдузларга боқиб хушхандон куламан!» дейсан. Улар эса сени ақлдан озиб қолдимикан, деб гумон қилишади... кўрдингми, қандай чаток ҳазил бошладим сен билан...

У яна кўнғирокдек товуш билан кулиб юборди.

— Гўё юлдузнинг ўрнига сенга бир шода жарангдор кўнғирок совға қилгандек бўлдим...

Яна хандон ташлаб қулди, сўнг тагин жиддий тортди:

— Биласанми... бугун кечаси... йўқ, яхшиси келмай қўяқол.

— Мен сени ёлғиз қолдирмайман.

— Сенга, бирор жойим оғриётгандек... хатто жон бераётгандек бўлиб туюлишим ҳам мумкин. Шунака бўлади ўзи. Келмай қўяқол, керакмас.

— Мен сени ёлғиз қолдирмайман.

У нимадандир қаттиқ ташвишманд кўринарди.

— Биласанми... ҳалиги... илонни ўйлаяпман. Тагин у сени чақиб олса-я? Ахир у ёвуз ҳайвон-ку. Бировни чакса, ҳузур қилади.

— Мен сени ёлғиз қолдирмайман.

У бирдан хотиржам тортиди:

— Ха, айтмоқчи, унинг захри икки кишига етмайди...

Кечаси унинг қандай туриб кетганини сезмай қолибман. У сасиз-шарпасиз сирғалиб кетиб қолган эди. Ниҳоят, уни қувиб етганимда, у жадал, дадил одим отиб борарди. Мени кўриб:

— Ха, сенмисан...— деди, холос.

Сўнгра аста кўлимдан тутди-ю, алланимадан чўчигандек дарров тортиб олди:

— Бекор келяпсан мен билан. Аҳволимни кўриб қийналасан. Назарингда ўлаётгандек кўринаман, лекин бу ёлғон бўлади...

Мен индамай боравердим.

— Биласанми... йўлим ниҳоятда олис, жисмим эса ниҳоятда оғир. Мен уни олиб кетолмайман.

Мен индамай боравердим.

— Бу худди эски қобикни ташлагандек бир гап. Хеч бир қайғурадиган жойи йўқ бунинг.

Мен индамай боравердим.

Унинг бир оз руҳи тушди, аммо бари бир зўр берди:

— Мана кўрасан, жуда соз бўлади ҳали. Мен ҳам юлдузларга термиламан. Шунда жамики юлдуз гичирлаб айланадиган чамбаракли кўхна қудук бўлиб кўринади. Ва уларнинг ҳар бири менга ичгани сув беради...

Мен индамай боравердим.

— Бир ўйлаб кўргин-а, қанчалик соз бўлади ўшанда! Сенда беш миллион кўнғирок бўлади, менда эса — беш миллион булок...

У бирдан жимиб қолди — бўғзига йиғи тикилиб келди.

— Мана, етиб ҳам келдик. Кўй энди мени, буёғига ўзим борай.

Шундай деб қум узра бемажол чўкди — юрагини кўрқув чулғади. Хиёл ўтгач, секингина шивирлади:

— Биласанми... гулим... мен гулимга жавобгарман. Чунки у шунчалар заиф, ночорки! Соддалигини айтмайсанми? Ўзини ҳимоя қилмоққа тўрттагина арзимас тиканидан бошқа нарсаси йўқ...

Мен ҳам қумга мук тушдим, оёқларимдан мадор қочиб, чалишиб кетмоқда эдим.

— Мана... тамом энди...— деди у.

Бир лаҳза тек қолди-ю, сўнг ўрнидан турди. Бир кадам илгари босди...

Мен эса ҳамон жойимдан кўзғалолмас эдим.

Оёқлари остида гўё сариқ яшин чакнагандек бўлди, бир дақиқа қотиб қолди. Йиғламади, бўзламади. Сўнг худди болта урилган дарахтдек оҳиста қулади: на бир шарпа, на бир сас... Илло, қум зарралари тик этган товушни ҳам ютиб юборади-да.

XXVII

Мана, ўшандан буён олти йил ўтди... Ҳанузгача бу ҳақда бирор кимсага чурқ этиб оғиз очганим йўқ. Қайтиб келганимда, дўстларим мени тагин эсон-омон кўриб севиндилар, бироқ кўнғлим бениҳоя ғаш эди, сўраган одамга:

— Чарчабман шекилли...— деб кўяколардим.

Лекин, аста-секин бари бир юпана бошладим. Батамом эмас, албатта. Бироқ шу нарсани яхши биламанки, у ўз сайёрасига қайтиб кетган, чунки тонг ёришгач, қум устида жасадини кўрмадим. Унинг жисми унчалик оғир ҳам эмасди-да.

Кечалари юлдузларга кулок тутиб ўтиришни яхши кўраман. Гўё беш миллион кўнғирок шодумон жиринглаётгандек...

Лекин, бунини қарангки, кўзичокка нўхта чизиб бераётганимда, тасмачасини унутган эканман. Энди Кичкина шаҳзода уни кўзичокка тақа олмайди. Шу боис гоҳ-гоҳ ўзимдан сўрайман: уёқда, дўстимнинг сайёрасида аҳвол қалай экан? Тагин кўзичок гулни еб қўйган бўлса-я?

Баъзан эса ўзимга-ўзим: «Йўғ-э, ундай эмасдир! Кичкина шаҳзода кечасилари феруза гулни шиша қалпоқ билан ёпиб кўярди, кўзичокқа ҳам кўз-кулок бўлиб турса керак», деб таскин бераману бирдан қувониб кетаман. Шунда юлдузлар ҳам оҳиста жилмайиб кулаётгандек туюлади.

Гоҳида эса: «Баъзан нимадир хотирдан фаромуш бўлади-ку, ахир... Унда, ҳар бало ҳам бўлиши мумкин! Борди-ю, Кичкина шаҳзода бир куни шиша қалпоқни эсидан чиқариб қўйса ё кўзичок кечаси сездирмай қутичасидан чиқиб кетиб қолса-я...» деб ўйлайман ваҳимага тушиб. Шунда осмондаги кўнғирокларим ҳам унсизгина йиғлаётгандек туюлади...

Буларнинг барчаси алланечук ақл бовар этмайдиган сирли ходи-салардир. Аминманки, сизга ҳам, Кичкина шахзодани яхши кўриб колган бошқа ҳар қандай одамга ҳам, худди мен каби, коинотнинг аллақайси бурчагида биз ҳеч қачон кўрмаган бир кўзичок бизга нотаниш бир гулни еб қўйган-қўймагани асло бари бир бўлмаса керак; дунёнинг кўзимизга қандай кўриниши ана шунга жуда-жуда боғлиқ...

Бошингизни кўтариб, бёпоён осмонга боқинг. Сўнгра ўзингиздан: «Уша феруза гул омон бормикан? Бордию кўзичок уни еб қўйган бўлса-я?» деб сўранг. Ана шунда кўрасиз — олам кўз ўнгингизда буткул бошқача жилвалана бошлайди...

Ва бирорта катта одам бунинг қанчалар муҳим эканини ҳеч қачон тушуна олмайди!

Бу ер, менингча, дунёдаги энг гўзал ва энг ҳасратли макон бўлса керак. Саҳронинг бу кимсасиз парчаси сал юқорида ҳам тасвирланган эди, аммо уни яхшироқ кўриб олишингиз учун яна қайтадан чизмоқчиман. Худди шу жойда Кичкина шахзода Ер юзида биринчи бор пайдо бўлган, кейин худди шу жойда ғойиб бўлган эди. Диққат билан қараб эслаб қолинг, агар қачонлардир Африкага, сахрога бориб қолсангиз, бу жойни танишингиз осон бўлади. Мабодо шу ердан ўтар бўлсангиз, ўтиниб сўрайман, мана шу юлдуз остида бир нафас тўхтанг! Бордию шу пайт тилларанг сочли бир бола ёнингизга келиб, қўнғироқдек товуш билан кула бошласа, бирорта саволингизга жавоб бермаса, ўйлайманки, кимга дуч келганингизни албатта сезсангиз керак. Ушанда, сиздан ўтиниб сўрайман, дардли дилимга юпанч бериш эсингиздан чиқмасин: унинг қайтиб келганини менга зудлик билан хабар қилинг.

